

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकाश (सीड) संस्था

Society for Environment Education Development (SEED)

तुलसीपुर-दाङ्ग

वार्षिक प्रगती-प्रतिवेदन २०७३/२०७४:

संस्थागत परिचय :

यस समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकाश (सीड) संस्था दाङ्ग जिल्लामा संस्था दर्ता नियमावली ऐन २०३४ अन्तर्गत सीड संस्थाको स्थापना २०५८ सालमा भएको हो । ग्रामिण क्षेत्रको ज्ञान र सीप प्रवर्धन एवं स्थानिय श्रोत साधनको परिचालन र सही सदुपायोग गर्दै दिगो विकास र सामाजिक उत्थान एवं उन्नती तर्फ उन्मुख गर्ने उद्देश्यका साथ यस संस्थाको स्थापना भएको हो । संस्थाको स्थापना काल देखि ग्रामिण क्षेत्रमा सामुदायिक तथा सामाजिक विकास, मानव अधिकार तथा सुशासन र न्यायीक, शान्ति र विकास, गुणस्तरीय शिक्षा तथा प्राथमिक शिक्षा अधिकार, आयवृद्धि एवं व्यवसायिक सीप विकास र गरिब तथा पछाडि पारिएका वर्ग एवं नागरिकहरुको हकहित र राज्यवाट अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका श्रोत साधनमा नागरिकहरुको सहभागिता, पहुँच र स्थानिय श्रोत परिचालन एवं वाँडफाँड र समान वितरण प्रकृत्यामा राज्यको सम्बन्धित निकायहरूसंग **Advocacy** र **Lobby** गर्दै आईरहेको छ । यसैगरी संस्थाले स्थानिय निकायहरु संग समन्वय र सहकार्य गर्दै सामाजिक जवाफदेहिता प्रवर्द्धनका लागि स्थानिय स्तरमा रहेका सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास , संस्थागत विकास अधिकारवालाहरुलाई सचेतीकरण गर्ने कार्यमा समेत सहयोग गर्दै आईरहेको छ । समाजमा रहेका गरिब,दलित,जनजातीका महिला, बाल बालिका असाहय अपांग,द्वन्द्वपिडित तथा पछाडी पारिएका वर्ग लाई केन्द्र विन्दुमा राखी उनीहरु आत्म सम्मानका साथ जिवन जिउन शिक्षा,स्वास्थ्य,खाद्य सुरक्षा,शिप तथा क्षमता विकास ,स्थानिय निकायका संरचनामा पहुँच लगाएत स्थानिय सरहकारलाई जवाफदेहि वनाउनका लागि आफ्ना गतिविधिहरु सञ्चालन गर्दै आईरहेको छ ।

संस्थाको परिकल्पना:

- दिगो , समतामुलक एवम शोषण रहित समाजको सृजना गर्ने ।
- मानव अधिकार एवम दिगो शान्ति एवम सुशासनको व्यवस्थापन गर्ने ।

संस्थाको ध्येय :

- सामाजिक , मर्यादित जिवनयापन गर्न स्वतन्त्र र स्वच्छ वातावरणको सृजना गर्ने ।
- सामाजिक , आर्थिक , शैक्षिक , साँस्कृतीक मानवीय तथा वातावरण संरक्षण एवम प्रवर्द्धन गर्ने ।

लक्ष्य :

- विपन्न तथा पछाडी पारिएका गरिब वर्गहरुलाई राज्यको मुल प्रवाहामा ल्याई आत्मनिर्भर बनाउने ।
- दिगो मानवीय क्षमता विकास, समावेशी एवम समान अर्थपूर्ण सहभागिता र पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने ।

संस्थाको उद्देश्य:

- चेतनाको विकास, जनसहभागिता, स्वास्थ्य सेवा र प्रशिक्षणको माध्ययम द्वारा वातावरणीय संरक्षण एवम सामुदायिक स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव ल्याउने ।
- स्थानी संलग्नता र संगठनको माध्ययम द्वारा सामुदायिक नेतृत्वको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- मानवीय सामाजिक उत्थानको लागि अन्य सामाजिक संघ-संस्था र संगठनहरूसंग समन्वय विकास गरि कार्य लागु गर्ने
- अपाङ्ग तथा टुहुरा लगायत जोखिमपूर्ण कार्यमा संलग्न भएका बालबालिकाहरुको शैक्षिक, शारिरीक, मानसिक वौद्धिक तथा स्वास्थ्यमा सहयोग गर्ने ।

- आधुनिक प्रकृया द्वारा कृषि प्रणालीमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउने ।
- एकल महिला तथा ज्येष्ठ नागरिकहरुको विशेष संरक्षण गर्नुको साथै एकल महिला , मजदुर, कृषि मजदुर, एवम बाल मजदुर लगायत मानव वेचविखन जस्ता विकृती रोकथाम गरि उनीहरुको जिवनस्तरमा सुधार ल्याउन सहयोग गर्ने ।

संस्थाको रणनीति :

- सामाजिक मुल्य र मान्यतामा समानता ल्याउनका लागि नेतृत्वको विकास गरि सचेतना फैलाउने ।
- स्थानिय र राष्ट्रिय स्तरको अध्ययन र अनुसन्धानको माध्यम द्वारा सामाजिक कार्ययोजना बनाउने ।
- स्थानिय तथा बाह्य स्रोत साधनको अधिकतम पहिचान र परिचालन गर्नमा सहयोग गर्ने ।
- स्वास्थ्य, शिक्षा, बाल संगठन तथा महिला हितका कार्यमा चौतर्फी विकास गर्न सहयोग गर्ने ।
- प्राविधिक सिप विकास तथा आय-आर्जन कार्यवाट आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।

कार्यान्वयन प्रकृया:

- कार्यक्षेत्रको अध्ययन तथा अनुगमन समितिद्वारा आपसि छलफल गरेर ।
- लक्षित समुदाय भित्रका अन्य बुद्धिजिवि वर्गहरुसंग सहयोग , सरसल्लाहा र छलफल गरेर ।
- संस्थाका कार्यक्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारी र संस्थाका प्रतिनिधि विच छलफल गरेर ।
- सहयोगि संस्था, कार्य सञ्चालक समिति र लक्षित समुदाय विच छलफल गरेर ।

संस्थाद्वारा संचालित परियोजनाहरु

- क. “स्थानीय महिला तथा बालबालिकाको आर्थिक सशक्तिकरणद्वारा दीगो जिविकोपार्जन कार्यक्रम”
- ख. “सार्वजनिक वित्तिय व्यवस्थापन सुधार परियोजना”
- ग. “स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम”
- घ. “गरिब तथा सिमान्तकृत बालबालिकाहरुको गुणात्मक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम”
- ङ. “महिला आर्थिक शशक्तिकरण एवम सचेतीकरण कार्यक्रम”
- च. “बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यविधि २०७० एवम अभिलेखिकरण अनुशिक्षण कार्यक्रम”

संस्थाद्वार संचालित परियोजनाहरुको विसतृत विवरण

“गरिब तथा सिमान्तकृत बालबालिकाहरुको गुणात्मक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम”

परिचय :

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको वियकास (सीड) संस्था र आई.एम. द. स्वीडिस डेभलपमेन्ट पात्नर काठमाण्डौ संगको साभेदारीमा समाजमा रहेका गरिब,दलित,जनजातीका महिला, बाल बालिका असाहय अपांग,द्वन्दपिडित तथा पछाडी पारिएका बर्गलाई केन्द्र विन्दुमा राखी उनीहरुको आत्मसम्मानका साथ जिवन जिउन शिक्षा,स्वास्थ्य,खाद्य सुरक्षा लगाएतका गतिविधिहरुमा आफ्ना कार्यहरु गर्दै मानव अधिकारमुखि अवधारणा लाई अवलम्बन गर्न आफ्ना कार्यक्रमहरुलाई जिल्लास्थित विभिन्न सरोकारवाला निकाय, अधिकारवाला समुह,संजाल,तथा अभियान जल जमिन जंगलमा लक्षित समुदायको समान पहुँच पुऱ्याई दिगो जिवीकोपार्जनमा सहयोग पुऱ्याउने उदेश्यले कार्यक्रमलाई अधिकारमुखि अवधारणा अनुसार सञ्चालन गरिदै आएको छ । हाल यस सस्थाले आई एम स्वीडिस डेभलभमेण्ट पार्टनरको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा “गुणस्तरिय शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम”, सञ्चालन गर्दै आएको छ । संस्थाले हाल दाङ जिल्लाको जम्मा ३ वटा गा.वि.स. मा गुणस्तरिय शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । आई एम नेपालद्वारा सहयोग गरिएको कार्यक्रम पश्चिम दाङका गोल्टाकुरीको -४, वाघमारेको -१२ र धनौरी गा.वि.सको -८ गरी जम्मा २४ विद्यालयहरुमा गुणस्तरिय शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन हुदै आएको छ ।

२. कार्यक्षेत्र :

साविक गोल्टाकुरी गाविस हाल दगिंशरण गाँउपालिकाको ४ सामुदायिक विद्यालय, धनौरी गाविसको तथा हाल शान्तिनगर गाँउपालिकाको ८ सामुदायिक विद्यालय र साविक बाघमारे गाविस तथा शान्तिनगर गाँउपालिकाको जम्मा १२ सामुदायिक विद्यालय यस कार्यक्रमको कार्यक्षेत्र रहेको छ ।

कार्यक्रम वाट प्रत्यक्ष लाभान्वित संख्या

दलित		जनजाती		अन्य		जम्मा		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
९४	५०	२५०	१७६	३८७	२८४	७३१	५१०	१२४१

३. कार्यक्रमको लक्ष्य:

कार्यक्षेत्रको समुदायमा रहेका सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाहरु गुणस्तरिय शिक्षामा समान पहुँचभई अनिवार्य आधारभुत तहको शिक्षा पुरागरी आफ्नो आत्मसम्मानका साथ जिवन जिउने छन् ।

४. परियोजनाको उद्देश्य

कार्यक्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयमा बालमैत्री अवधारणा अनुरूप विद्यालयमा रहेका वि.व्य.स., शि.अ.स., शिक्षक तथा अन्य सरोकारवाल निकायलाई जिम्मेवार तथा अधिकारवालालाई सचेतीकरण गर्दै गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नमा सहयोग गर्ने ।

५ परियोजना अन्तर्गत संचलित गतिविधिहरु

- बालक्लवहरुलाई प्रारम्भिक सहयोग
- विद्यालयकाबालक्लवहरुलाई जिवन उपयोगिसिप समन्धि तालिम
- शिक्षानिति र पैरवी सिप समन्धि तालिम
- शिक्षक तथा अभिभावक संघलाई ५ दिनै बालमैत्रिशिक्षणसिकाईतालिम
- बालमैत्रि तथा नमुना विद्यालयमा भौतिक साम्रागि सुधार सहयोग
- वसाई व्यवस्थापनमा सहयोग
- बालकेन्द्रित शिक्षण सिकाई तालिम:
- विद्यालयमा वृक्षारोपण
- रिफ्लेक्ट कक्षा सञ्चालन
- बहु भाषिक शिक्षा समन्धि गोष्ठी
- वार्षिकरुपमा जिल्ला सथित सरोकारवालाहरु संग मिटिङ्ग
- कार्य समितिवाट चौमासिकमा फिल्ड अनुगमन :
- सस्थागत सामाजिक लेखापरिक्षण
- स्यानिटरी प्याड तथा प्राथमिक उपचार सामागि वितरण
- मतदाता शिक्षा कार्यक्रम

कर्याकलाव नं. १: बालक्लवहरुलाई प्रारम्भिक सहयोग:

यस शिर्षक अर्न्तगत साविक तिनवटा गाविसका जम्मा ६ विद्यालयका बालक्लवहरुमा रहेका बालबालिकाहरु लाई उनिहरुको आन्तरिक प्रतिभाको विकास गराई उनिहरुको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्य रहेको छ । यस अर्न्तगत विद्यालयमा

रहेका बालकलवहरु विद्यालयका प्र.अ. तथा शिक्षकहरु संग नियमित भेटघाट तथा समन्वय वाट बालबालिकाको आवश्यकता तथा रुचि अनुसारको विषय वस्तुको छनौट गरी उक्त विषयमा बालकलवका सदस्यहरुलाई अभिमुखिकरण गरी प्रयोगात्मकरूपमा अभिमुखिकरणलाई चित्रण गर्न सिड सस्थावाट स्टेशनरी सामग्रीको सहयोग गरिएको छ । यस अर्न्तगत बालबालिकाले सौहार्दपूर्ण वातावरणमा भित्ते पत्रिका लेखन,चित्रलेखन तथा अन्य बालपत्रिका निर्माण गरी कार्य सम्पन्न गर्दै आएका छन् । यस कृयाकलाप वाट अन्य बालबालिकाहरुको पनि क्षमता तथा प्रतिभाको विकास भएको छ ।

कृयाकलाव नं. २ बालकलवहरुलाई जिवन उपयोगि सिप समन्धि अभिमुखिकरण तथा तालिम:

विद्यालयमा बालकलव गठन तथा पुर्नगठनगरी ति क्वलहरु लाई अभिमुखिकरण तथा तालिमदिई उनिहरुको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न विभिन्न गतिविधी सञ्चालन गर्दै आएको छ । बालकलवहरु गठन नभएका विद्यालयहरुमा बालकलवहरु गठन भएका छन् भने गठन भएका बालकलवहरु सकृयरूपमा परिचालित भई विभिन्न कृयाकलावहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन् । हाल २४ वटा विद्यालयमा बालकलवहरु गठन भएका छन् । कार्यक्षेत्रको २४ विद्यालयका बालकलवहरुलाई जिवन उपयोगी सिपहरु सम्वन्धि अभिमुखिकरण दिइएको छ, जसले गर्दा बालविवाह रोकथाम, अतिरिक्त कृयाकलाव, सरसफाई तथा अनुशासित ढंगवाट आफ्नो क्षमताको विकास गर्ने काम गरिरहेका छन् । यि अभिमुखिणले बालकलवहरु लगायत बालबालिकाको आन्तरिक क्षमता तथा प्रतिभाको प्रस्फुटन भई उनिहरु कृयाशिल भएका छन् ।

कृयाकलाव नं. ३ शिक्षा निति तथा नियमावलि समन्धि अभिमुखिकरण :

जिल्ला शिक्षा कार्यलयको समन्वयमा शिक्षा ऐन निति नियम तथा पैरवी सिप समन्धि शिक्षक अभिभावक सघ,वि.व्य.स. तथा शिक्षकहरुलाई दुईदिने अभिमुखिकरण तालिम दिएको छ । जसमा २४ विद्यालयका शिक्षक अभिभावक सघ, वि.व्य.स. शिक्षक प्रतिनिधि गरी जम्मा ४९ जना प्रत्येक्ष लाभान्वित भएका छन् । सहभागिहरु परिमार्जित शिक्षा निति तथा नियमावलि को बारेमा जानकारी भई विद्यालयलाई व्यवस्थित गर्न तथा शिक्षाको विषयमा पैरवि गर्नको निमित्त तिनिहरुमा पैरवि सिपको विकास भएको छ ।

कृयाकलाव नं. ४ विद्यालयमा भर्ना अभियानमा सहयोग कार्यक्रम:

सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थीसंख्या दिनानुदिन घट्दो अवस्थामा रहेको परिस्थितिमा सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या वृद्धि गर्नको लागि तथा सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थीको आकर्षण बढाउनको लागि सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरुलाई संस्थागत विद्यालयमा जस्तो भर्ना अभियान गर्ने संस्कारको विकासगर्ने उद्देश्यले यस कार्यक्रमको योजना गरिएको थियो । जस अर्न्तगत कार्यक्षेत्रका २४ वटा विद्यालयमा भर्ना अभियान सञ्चालन गर्नको लागि विभिन्न शिर्षकमा सहयोग गरिएको छ । यि कृयाकलावले सामुदायिक विद्यालयमा भर्ना हुने सख्यामा केहि वृद्धि भएको छ भने शिक्षकमा सामुदायिक विद्यालय तथा विद्यालय प्रति लगनशिल भएर लाग्नु पर्छ यो पनि हाम्रो दायित्व हो भन्ने संस्कारको विकास भएको छ ।

कृयाकलाव नं.५ बालमैत्रि तथा नमुना विद्यालयमा भौतिक सामग्री सुधार सहयोग:

यस नमुना विद्यालय छनौट अर्न्तगत समन्धित विद्यालयको सम्पूर्ण अवस्थाको विश्लेषण तथा जिल्ला शिक्षा कार्यलय तथा अन्य शिक्षा क्षेत्रमा कृयाशिल विभिन्न व्यक्तिहरु संग समन्वय तथा सहकार्यगरी कार्यसञ्चाल भएका तिन गाविसका तिन नमुना विद्यालयलाई बालमैत्रि तथा नमुना विद्यालयको अवधारणाको विकास गर्नको निमित्त सोही अनुसारको कृयाकलाव सञ्चालन गर्दै आएको छ । जस अर्न्तगत धनौरीको आर्दश आधारभुत विद्यालय काशिपुर, वाघमारेमा बाल कल्याण आधारभुत विद्यालय पेदा र गोल्टाकुरीको प्रावि कौवाघारी विद्यालयलाई यस अवधारणा अर्न्तगत विकास गर्न खोजिएको छ । यस विद्यालयहरुमा कम्प्युटर शिक्षालाई जोड दिनको लागि कम्प्युटर प्रदान गरिएको छ । त्यसैगरी विद्यालयमा भौतिक सुधार गर्नको निमित्त भित्ते लेखन, कक्षा कोठा मर्मत, शौचालयको अवस्थामा सुधार, खानेपानि सुधार तथा व्यवस्थापन शिर्षकमा सहयोग गरिएको छ । यि सहयोग संगै विद्यालयमा श्रोत पहिचान तथा परिचालनको लागि अग्रसर हुनु पर्छ भन्ने संस्कार तथा पैरवि गर्ने वानिको विकास भएको छ ।

कृयाकलाप नं.६ वसाई व्यवस्थापनमा सहयोग:

यस उद्देश्य अर्न्तगत सञ्चालित गुणस्तरिय शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धी कार्यक्रम अर्न्तगत वर्ष २०१६ जुन महिनादेखि सञ्चालन हुदै आएको छ । कार्य क्षेत्रका विद्यालयमा कक्षाकोठा अव्यस्थित तथा सिमेन्टको चिसो भुइमा वस्न वाध्यवस्था रहेको

विद्यालयको अवस्थाको विश्लेषण गरिएको थियो । यस अर्न्तगत सिड तथा आई एम परियोजना अर्न्तगत तिन गा.वि.सको २४ विद्यालयमा वसाई व्यवस्थापन तथा शिक्षण सामग्री सहयोग अर्न्तगत गतवर्ष ६ विद्यालयमा वितरण गरिएको थियो । भने यस वर्ष बाकी १८ वटा विद्यालयमा सहयोग गरिएको छ । जस अर्न्तगत गोल्टाकुरीका २ विद्यालयमा ६० थान कुसन तथा धनौरी र बाघमारेका अन्य १६ वटा विद्यालयमा यति कार्पेट ८.५ मिटरका दरले १६ वटा विद्यालयलाई वितरण गरिएको छ यस सहयोग विद्यालयको आवश्यकता विश्लेषण तथा मागको आधारमा सहयोग गरिएको छ । यस खालको सहयोग वाट विद्यालयमा बालबालिकाको वसाई व्यवस्थित भई शिक्षण सिकाई कार्यमा महत्वपूर्ण योगदान पुगेको छ । त्यसैगरी सोही वाकि १८ वटा विद्यालयमा शिक्षण सिकाई सामग्री पनि वितरण गरिएको छ । यस अर्न्तगत बालबालिकाहरुको लागि चित्रको माध्यमबाट सिक्न सकिने विभिन्न ९ थरीका फल्लेक्स सामग्री वितरण गरिएको छ । यि कार्यले विद्यालयमा बालबालिकाहरु व्यवस्थित वसाईका साथ रमाइलो संग सिक्न पाईरहेका छन् र यि कार्यले बाल बालिकामा सामान्य मौसमि रोगहरुबाट बचेका छन् भने सिकाई वातावरणमा सुधार भएको छ ।

कृयाकलाव नं.७ बालकेन्द्रित शिक्षण सिकाई तालिम:

यस नमुना विद्यालयको अवधारणा अर्न्तगत रहेका विद्यालयहरुमा बालमैत्रि शिक्षण सिकाई समन्धि पन्थापत ज्ञान सिपको विकास नभएको अवस्थाको विश्लेषणगरी बालमैत्रि तवरले शिक्षण सिकाई कृयाकलाव सञ्चालन गर्नको निमित्त जिल्ला शिक्षा कार्यलयको समन्वयमा यस तालिमको आयोजना गरीएको हो । त्यसैगरी विद्यालयलाई बालमैत्री तवरले शिक्षण गराउने उद्देश्यले बालकेन्द्रित शिक्षण सिकाई तालिम सञ्चालन गरिएको छ । जसमा तिन नमुना विद्यालयका शिक्षक, वि.व्या.स तथा तहगत शिक्षण शिक्षक गरी १२ जनाको सहभागिता थियो । त्यसैगरी २०१८ को अन्त्यसम्ममा नमुना विद्यालय निर्माण गर्ने उद्देश्यले तिन ओटा विद्यालयलाई प्रस्तावित नमुना विद्यालयको अवधारणा अनुरूप प्रस्तावित गरिएको छ । जस अर्न्तगत बाघमारेमा आधारभुत स्कुल पेदा, धनौरीमा आधारभुत स्कुल काशिपुर तथा गोल्टाकुरीमा आधारभुत स्कुल कौवाघारीलाई प्रस्तावित गरिएको छ । ति विद्यालयमा कम्प्युटर शिक्षालाई जोडदिने उद्देश्यले यि नमुना विद्यालयमा कम्प्युटर हस्तान्तरण गरिएको छ । त्यसैगरी जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यलय तथा समन्धित गाविसको स्वास्थ्य चौकी संगको समन्वयमा तिन गाविसको २४ विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सामग्री तथा २० विद्यालयमा स्यानीटरी प्याड वितरण गरिएको छ । यस कार्यवाट विद्यालयमा हुने विभिन्न दुर्घटनाको व्यवस्थापनमा सहयोग पुगेको छ । साथै किशोरी बालिकाहरु महिनावारी हुदा लाजले विचैमा कक्षा छोडेर घर फर्किने तथा प्याड माग्नलाज तथा डरमान्ने अवस्थाको अन्त्य भएको छ भने प्याड मागेर प्रयोग गर्न सक्ने अवस्थाको विकास भएको छ ।

कृयाकलाव नं. ४ विद्यालयमा वृक्षारोपण:

विद्यालयलाई वातावरणमैत्रि बनाई विद्यालयमा हराभरा गिन एण्ड ब्रिलिन विद्यालयको अवधारणा अनुसार कार्यरत १६ विद्यालयमा विभिन्न थरीका वोट विरुवा रोपिएको छ । यस वृक्षा रोपणवाट विद्यालय तथा वन र वातावरण संरक्षणमा टेवा पुगेको छ । जम्मा तिन गाविसको १६ विद्यालयमा १२०० वट्टि विरुवा रोपिएको छ । यस वृक्षा रोपण कार्यक्रम जिल्लावन कार्यलय तथा इलाका वनकार्यलयको समन्वयमा विद्यालयहरुको मागको आधारमा यो कार्य सम्पन्न भएकौ छ । यस वृक्षारोपण कार्यले वातावरण मैत्री विद्यालय बनाउनमा सहयोग पुगेछ ।

कृयाकलाव नं. ८ रिफलेक्ट कक्षा सञ्चालन :

विद्यालय तथा विद्यालय सेवा क्षेत्रभित्रका साविक धनौरी, बाघमारे र गोल्टाकुरी गा.वि.स. मा रहेका अभिभावक, आमासमुह तथा अन्य नागरिकलाई सचेतीकरण गर्नकोलागी प्रत्येक गाविसमा ३ तिन रिफलेक्टसमुह गठनगरी परिचालन गर्दै आइरहेको छ । तिन गाविसमा ९ वटा रिफलेक्ट समुह रहेका छन् । यि समुहले समाजममा रहेका विभिन्न वेतिथि तथा कुसस्कारलाई निरुत्साहित गर्ने, आफनो मागहरु व्यावस्थितरूपले अगाडि सार्ने, गुणस्तरिय शिक्षाका लागी आफनो बालबालिकाहरु लाई विद्यालय पठाउने तथा नियमित अनुगमनगर्ने कार्य गर्दै आइरहेका छन् । त्यसैगरी समाजमा रहेका विभिन्न सामाजिक बवालमा रिफलेक्ट केन्द्रका सहभागिहरु सकृय भएर खबरदारी गर्ने कार्यमा सकृय भएर लागीरहेका छन् ।

कृयाकलाव नं. ९ बहु भाषिक शिक्षा समन्धि गोष्ठी :

सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अधिकांश वालवालिकाहरु आदिवासी जनजातीका रहेका छन् जसले विद्यालयमा जानुपूर्व आफ्नो मौलिक भाषा प्रयोग गर्दछन् । ति वालवालिकाहरु आफ्नो भाषा बाहेक अन्य भाषा बुझ्न तथा बोल्न ग्राहो हुन्छ । यसरी अधिकांश वालवालिकाहरु यहि भाषाको कारण वालवालिका विद्यालय छोड्न बाध्य हुन्छन् । यही कुरालाई मध्येनजर गर्दै धनौरीको बैशा प्राथमिक विद्यालय र आर्दश आधारभुत स्कुल काशिपुरमा बहुभाषिक शिक्षा समन्धि एकदिने गोष्ठी सञ्चालन गरिएको छ जहा थारु मातृभाषाका बहुसंख्यक वालवालिकाहरु अध्ययन गरिरहेका छन् । यस गोष्ठीपछी उक्त विद्यालयमाहरुमा रहेका अधिकांश जनजाति थारु पृष्ठभूमि भएका वालवालिकाहरु रहेकाले थारु भाषावाट पनि अतिरिक्त कक्षा सन्चालन गर्ने प्रकृया अगाडी बढाएको छ । उक्त बहुभाषिक गोष्ठीमा दुई विद्यालयका जम्मा ६३ जना शिक्षक, बालक, बालिका, शिक्षक अभिभावक संघ विद्यालय व्यवस्थापन समितिका प्रतिनिधिहरुको सहभागिता थियो ।

कृयाकलाव नं.१० वार्षिकरूपमा जिल्ला स्थित सरोकारवालाहरु संग मिटिङ्ग :

यस शिर्षक अर्न्तगत जिल्ला स्थित सरोकारवाला निकायसंगको अर्न्तकृया, समन्वय तथा सहकार्यको अवधारणा अनुरूप वर्षको एक पटक फिल्ड अनुगमन तथा अर्न्तकृया गर्ने कार्य योजनाअनुरूप यो सम्पन्न भैसकेको छ । यस किसिमको सरोकारवालाहरु संगको अनुगमन तथा निरिक्षणले सरोकारवालाहरुलाई समुदायको वास्तविक समस्याहरु बुझ्न तथा त्यसलाई व्यावस्थापन गर्नको निमित्त सरोकारवालाहरुलाई महसुजिकरण गर्नमा मद्दत पुगेको छ । संस्थाले पनि समाजको वास्तविक समस्या तथा सवालहरुलाई सरोकारवाला निकायलाई महसुजिकरण गराउने अवसर प्राप्त भएको छ ।

कृयाकलाव नं. १५ सस्थागत सामाजिक लेखापरिक्षण :

सस्थामा भएका गरिएका विभिन्न आर्थिक कृयाकलावहरुलाई पारदर्शिता ल्याउन तथा नियम तथा नितिको पालना गर्न आर्थिक गतिविधिलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउनको निमित्त आर्थिक वर्षको अन्त्यमा सामाजिक लेखापरिक्षण गर्ने गरिएको छ । यस किसिमको गतिविधिवाट सस्थाद्वारा गरिएका कृयाकलापमा वेधता हुनुका साथै सस्थाको सबल पक्षलाई बढावा दिनमा टेवा पुगेको छ । यसका साथै यस अर्न्तगत संस्थागत विकास सस्थालाई व्यवस्थित तवरले सञ्चालन होस भन्ने उद्देश्यका साथ संस्थामा विभिन्न निति नियम निमार्णगरी कार्यन्वयन गरिएको छ । संस्था तथा कर्मचारीहरुलाई तालिमको नियमित व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी सुचना तथा प्रविधिको विकासका लागी सस्थाको आफ्नै वेब साइटको निमार्ण भएको छ र आर्थिक कारोवारलाई पारदर्शी बनाउनको लागी FAMAS Software को प्रयोग भैरहेको छ ।

क्रियाकलाप नं.१६ स्यानिटरी प्याड तथा प्राथमिक उपचार सामग्री वितरण

विद्यालयममा चाहिने अतिआवश्यक प्राथमिक सामग्री हालसम्मको अवस्थामा कुनै पनि विद्यालयहरुमा भएको थिएन । विद्यालयमा हुने सामान्य दुर्घटना हुदा पनि सामान्य उपचारको लागि पनि निकै लामो दुरीको शहरका अस्पतालहरुमा धाउनु पर्ने अवस्था रहेको थियो । प्राथमिक उपचार भनेको त्यो उपचार हो जुन दुर्घटना हुने वित्तिकै विरामी वा घाइतेको अवस्था विग्रन नदिनको लागी चाहिने तत्कालको उपचार हो जसले भविष्यमा आइपर्ने जोखिमलाई न्युनिकरण गर्नमा मद्दत गरोस । हामिले धेरै त्यस्ता घटना शुन्छौ जुन प्राथमिक उपचार सामग्रीको अभावमा ज्यान समेत गएको छ भने त्यही प्राथमिक उपचारको कारणले घाइतेको ज्यान समेत बचेको छ । यि कुरालाई मध्येनजर गर्दै विद्यालयमा यि अत्यावस्यक सामग्रीहरुको व्यवस्था हुन जरुरी छ भन्ने कुराको महशुजिकरण भइसकेपछी हामिले कार्यगर्ने विद्यालयहरुमा यि अत्यावस्यक सामग्री हुन आवश्यक ठानेर वितरण गर्ने नमुना विद्यालयको भनि गरिएको योजनालाई मध्यैनजरगर्दै यि कुरा अन्य विद्यालयमा पनि आवश्यक छ भन्ने बुझाई पछि सिड संस्थाले विगत २०१६ देखि कार्यक्रम सन्चालन भएका २४ विद्यालयमा यि कुरा सहयोगको शुरुवात भयो । जसका लागी हामिसंग प्राथमिक उपचार सामग्री खरिद गर्नको लागी बजेटको व्यास्था थिएन । यसको लागि समन्धित गाविसको स्वास्थ्य चौकी तथा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यलय संग पत्राचार गरी सहयोगको लागि अनुरोध

गरियो । समन्वित गाविसको स्वास्थ्यचौकी संग समन्वय गरी प्राथमिक उपचार साम्रागीको व्यास्था गरी सिडको तर्फबाट स्यानटरी प्याड तथा स्वास्थ्य चौकीको तर्फबाट प्रति विद्यालय ६५५ रुपैया बराबरको प्राथमिक उपचार साम्रागीको व्यवस्थागरी तिन गाविसको २४ विद्यालयमा वितरण गरिएको छ । यि कार्यवाट विद्यालयमा वालिकाहरु विचैमा कक्षा छाडी जाने अवस्थाको अन्त्य भएको छ । भने विद्यालयमा हुने दर्घटनाको कारणले हुने क्षतिको व्यवस्थापन भएको छ ।

क्रियाकलाप नं. १७ नारी दिवस

यस समाजमा वातावरणय शिक्षाको विकास सस्था सिड एक अधिकारमुखि पद्धतिमा काम गर्ने भएकोले महिला तथा वालवालिकाहरुको अधिकारहरुलाई सरोकारवाला निकायसंग जोड्ने काम गर्दै आएको छ । त्यही क्षेत्रमा नारी दिवसमा पनि सिड संस्था तथा सिड सस्थाका कर्मचारीहरु सकृयरुपमा सहभागि भएका छन् । यसरी सिड संस्थाले जनरसरोकार राख्ने विभिन्न सवालमा सहभागि हुदै आएको छ ।

क्रियाकलाप नं. १८ मतदाता शिक्षा कार्यक्रम

लगभग २० वर्षपछी नेपालमा स्थानिय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएको छ । यो नेपाली तथा नेपाली जनताको लागि एक ऐतिहासिक चुनाव रहेको थियो । यस सुनौलो घडीमा महिला वर्गकौ समान सहभागिताको सवाल उठिरहेको सन्दर्भमा सिड सस्थावाट विभिन्न साभेदारी संस्थासंग प्रस्तावना राखी सहयोगको अनुरोध गरिएको थियो र सोही अनुसार कार्यक्षेत्रको धनौरी, वाघमारे र गोल्टाकुरी गाविसको सेवाक्षेत्रमा रहेका मतदाताहरुलाई यस चुनावमा महिला सहभागिता सुनिश्चित गर्नको लागि यस कार्यक्रमले सहयोग गरेको छ । स्थानिय निर्वाचनमा महिलाहरुको सकृय सहभागितामा वृद्धी भई स्थानिय गाँउपालिका देखि नगर जिल्ला र क्षेत्रतहसम्म सम्मानित पदको लागि महिलावर्गहरुको आवाज र रचनात्मक प्रगति हुने विश्वास गरिएको छ । जसमा विभिन्न क्रियाशिल राजनैतिक दल, नागरिक समाज, महिला सञ्जाल संघसंस्था र बुद्धीजीविहरुको समेत भरपुर्वक साथ र सहयोग प्राप्त गरी सम्बन्धित स्थानिय निकायमा महिलाको अर्थपुर्ण सहभागिता भई निर्णायक तथा नेतृत्व तहमा पुग्न सफल र सक्षम बन्ने आशा गरिएको छ ।

मापन गर्न सकिने वास्तविक उपलब्धिहरु :

- वालक्लवहरु संगठित तथा परिचालित भई अतिरिक्त कृयाकलावहरु वालविवाह रोकथाम तथा वालवालिकाहरुको नाममा आएको वजेटको मागगरी ल्याउन सक्षम भएका छन् । वालवालिकाहरु विद्यालयमा आफ्ना समस्या तथा सवालका विषयमा आफ्नौ कुरा विद्यालय तथा विद्यालय व्यावस्थापन समितिमा कुराहरु राखेर विद्यालयमा खेलकुद सामग्री, पुस्तकहरु तथा अतिरिक्त कृयाकलावहरु जस्ते हाजिरी जवाफ, लोक गित प्रतियोगिता तथा अन्य वालक्लवहरुको क्षमता विकासका काममा ति वजेटहरु खर्चने आदी काम गर्दै आएका छन् ।
- विद्यालयमा सिड वाट प्रदान गरिएको शिक्षक विद्यार्थि, शिक्षक अभिभावक संघ लगायत आचारसंहिताको विकासगरी प्रदानगरी हाल लागु भएको छ । आचार संहिता लागु भए पश्चात शिक्षक विद्यालय व्यावस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक समिति तथा विद्यार्थि आचार संहिता लागु भए पछी शिक्षकहरु समयमा विद्यालयमा आउने तथा कक्षा कौठामा समयमा जाने विद्यालयमा विभिन्न चुरोट खैनि तथा रक्सी खाने वानि भएका शिक्षकहरुको वानिको परिवर्तन भएकौ छ । विव्यासले पनि आफ्नो जिम्मेवारी तथा काम कर्तव्य प्रति चासौ दिएको अवस्था छ भने विद्यार्थिमा अनुशासन वानिकौ विकास भएको छ ।
- विद्यालयमा कक्षा कोठा उफिएको भुई पलस्टर पनि नभएको तथा वालवालिकाहरु चिसोभुइमा वस्नु पर्ने अवस्था थियो हाल यसमा सिड सस्थाको सहयोगपछि यस अवस्थामा सुधारभई शिकाई वातावरण राम्रो भएको छ । यस समस्याकौ लागि सिड सस्थावाट विभिन्न विद्यालयकौ अवलोकन वाट समस्याकौ पहिचान गरी ति विद्यालयमा भुई पलस्टर गरी वस्न मिल्ने गरी बनाएकौ छ तथा चिसो भुईमा वालवालिकाहरु वस्नपर्ने अवस्थाकौ अन्त्यको लागि जुट कार्पेट सहयोग गरिएकोले हाल यसमा वसाई व्यावस्थापन व्यावस्थित हुदै गरेको देख्न सकिन्छ ।
- विद्यालयमा शिक्षण सिकाई साम्रागीको अवस्था निकै न्युन रहेको थियो हाल सिड सस्थावाट प्रदान गरिएको शिक्षण साम्रागिले शिक्षण सिकाइकार्यमा व्यवस्थित भएकौ छ । विद्यालयमा प्रदान गरिएको शिक्षण सिकाई साम्रागीले

वालवालिकाहरु निकै उत्साहित भएका छन् । शिक्षकहरु ति शिक्षण सामग्री कक्षा कोठामा राखी प्रयोग गरिएको छ । ति शिक्षण सामग्रीको प्रयोग गरी शिक्षण गर्दा वाल वालिकाहरु रमाइलौं संग चित्र हेरी सिक्न पाइरहेको देख्न सकिन्छ ।

- तिन गाविसको ३ तिन विद्यालयलाई नमुना विद्यालयको रूपमा अगाडी सारिएको छ ।
- विद्यालयमा भएका धाराहरु तथा शौचालयमा सरसफाई गरिदै आएको छ भएका पनि सहज पहुचकौ अवस्था थिएन हाल खानेपानि तथा शौचालयहरु व्यावस्थित हुदै गई रहेको छ ।
- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने वालिकाहरु विद्यालय समयमा महिनावारी हुदा विचैमा कक्षा छोडी घर जाने अवस्था थियो हाल विद्यालयमा स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था पछि कक्षा छाड्ने छात्राको सख्यामा कमि आएको छ ।
- विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघ तुलनात्मकरूपमा सकृय भई विद्यालयमा नियमित अनुगमन गर्ने सुधारको लागि पहल गर्ने विद्यालयको भौतिक तथा प्रशासनिक सुधारको लागि पहल गर्दै आएका छन् ।

सरोकारवालाहरु तथा अधिकारवालाको भनाई:

- विद्यालय तथा शिक्षा समन्धि कार्यक्रमहरु सन्चालन गर्दा विभिन्न समस्या तथा चुनौटी आईपर्दछ तथा विभिन्न सरोकारवाल निकायहरु विभिन्न राम्रा तथा नराम्रा कुरा तथा भनाईहरु आएका हुन्छन् ति भनाईहरु मध्यवाट केहि भनाईहरुलाई यहा जस्ताको त्यस्तै उल्लेख गरिएको छ ।
- “सिड सस्थाले विगत लामो समयदेखि शिक्षाको क्षेत्रमा काम गर्दै आएको छ यो धेरै राम्रो कुरा हो , यो कार्यलाई अभै निरन्तरता देओस् यि सहयोगले हामि शिक्षकहरु निकै उत्साहित भएका छौं ।” **प्रअ लक्ष्मण देवकोटा, प्राथमिक विद्यालय कौवाघारी गोल्टाकुरी दाङ**
- “सिड संस्थाले समुदायमा विभिन्न कार्यक्रमहरु त लिएर आउछ यो राम्रो कामपनि हो तर भत्ता यातायात, खाजाजस्ता कुरामा कहिल्यै व्यवस्था गरेको हुदैन यस्तो कुरा विचार गरेर अगामि दिनमा योजना बनाएर आउनु पर्छ किनभने हामिलाई अन्य सघं सस्थाको कार्यक्रम भयो भने यि कुरा दिएर जान्छ ।” **गाविस सचिव गोल्टाकुरी गाविस कार्यलय**
- “शिक्षाको क्षेत्रमा सिडले धेरै राम्रो काम गरेको छ , हामिलाई तालिम पनि दिएको छ हाम्रो विद्यालयमा माखो घुम्थ्यो होला अरु सरोकारवाला आएको देख्या छैन मैले सिड आएपछी राम्रो भयाछ ।” **प्रअ भरत चन्द ठकुरी प्राथमिक विद्यालय सिमराति वाघमारे दाङ**
- “हामि यस गाँउ घरमा कहिल्लै सगै वस्नेमौका पाएका थिएनौ र भला कुसारी गर्ने मौका थिएन तर यो रिफ्लेक्ट कक्षा सन्चालन भएपछी हामि दुख सुख साटासाट गर्ने ठाँउ पनि भएको छ ।” **रिफ्लेक्ट समुह अध्यक्ष सरस्वति न्यौपाने अमुवा छलफल समुह वाघमारे**

(ख)“स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम”

कार्यक्रमको परिचय :

एक्सनएड अन्तराष्ट्रिय नेपाल र समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) तुलसीपुर दाङ विच साभेदारी संगै सन २०१६ देखि दाङ जिल्लाको विकट क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गरिदै आएको छ । जुन कार्यक्रम खासगरी शिक्षा, स्वास्थ्य, महिला अधिकार, वाल अधिकार, भूमि, आय आर्जनमा तथा खाद्य अधिकारका साथ साथै हक अधिकारको क्षेत्रमा एक्सनएड नेपालको राष्ट्रिय रणनीति अनुसार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै आइरहेको छ । सन २०१७ देखि भने स्थानीय अधिकार भनी थप परिमार्जीत गरि कार्यक्रम संचालन गरिएको छ । कार्यक्रमले मानव अधिकारमुखि अवधारणलाई अवलम्बन गरि आफ्ना कार्यक्रमहरुलाई समेत नगर पालिका तथा गा.वि.स. मात्र नभई जिल्ला स्थित विभिन्न सरोकारवाला निकाय, अधिकारवाला समूह, संजाल तथा अभियान, वकालत तथा जवाफदेहिताका लागि कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको छ । स्थानिय स्तरमा रहेका प्राकृतिक श्रोतहरु जल, जमिन र जंगलमा लक्षित समुदायको समान पहुच पुऱ्याई दिगो जीविकोपाजनमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस कार्यक्रमलाई अधिकारमुखि अवधारणा अनुसार कार्यक्रम संचालन गरिएको छ ।

परियोजनाको उद्देश्यहरु

- गरिब तथा महिलावर्गहरूको उत्पादन र स्रोतमाथिको स्वामित्व स्थापित गरी अधिकार सुनिश्चित गर्दै खाद्यसुरक्षा, दिगो आर्थिक जिविकोपार्जनका लागि ग्रामिण कृषिजन्य र उद्यमशिलता एवं सीप विकास कार्य गर्नमा प्रोत्साहित गर्ने
- अधिकारवालाहरूको क्षमता विकास गरी विभिन्न स्थानिय निकायहरूमा अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व र सहभागिता सुनिश्चिता गर्दै गरिब तथा महिलाहरूको संगठन, संयन्त्र, सञ्जाल र महिला अधिकार मञ्चलाई दिगो र बलियो बनाउनुको साथै सुदृढीकरण, सवलीकरणमा प्रोत्साहित र संस्थागत गर्ने
- सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरिय बनाउनु र सेवाप्रदायकलाई सामाजिक जवाफदेहिता र पारदर्शिता अवलम्बन गर्दै समतामूलक समाज विकासका लागि नीतिगत बहस र नविनतम् विकल्पहरूको प्रवर्द्धन तथा पैरबीद्वारा सहजीकरण गर्ने ।
- सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूको निःशुल्क शिक्षा अनिवार्य र गुणस्तरिय शिक्षाको सुनिश्चिता गर्नको लागि गरिब बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुँच र सहागितामा अभिवृद्धि गर्ने ।

कार्य क्षेत्र

गोल्टाकुरी गाउँ विकास समिति, फुलबारी गाउँ विकास समिति, उरहरी गाउँ विकास समिति, मानपुर गाउँ विकास समिति र ढिकपुर गाउँ विकास समितिहरू

कार्यक्रम वाट प्रत्यक्ष लाभान्वित संख्या

दलित		जनजाती		अन्य		जम्मा		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
322	160	513	377	276	224	1133	751	1882

लक्षित वर्ग

गरिब भन्दा गरिबवर्ग, आदिवासी जनजाती, पछाडिपारिएकावर्ग, वहिष्करणवर्ग, मुक्त कर्मैयाँ र कम्मलहरी, दलित, द्वन्द्वपीडित परिवार, अपाङ्गतावर्ग, ज्येष्ठनागरिक, एकल महिला तथा बालबालिकवर्गहरू मुख्य लक्षितवर्गको रूपमा मानिएको छ ।

परियोजना अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलाप तथा उपलवधिहरू

कृयाकलाप नं. १: कर शक्ति अभियान (Tax Power Campaign)

समाजमा बातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड), वि.सि.डि., एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तर्गत कर शक्ति अभियान कार्यक्रम घोराही दाङमा सम्पन्न भएको थियो । युवा सञ्जाल, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, आन्तरिक राजस्व कार्यालय, गाबिस संग समन्वय गरियो । युवा सञ्जाल,ग्रामिण क्षेत्रका अति पछाडि पारिएका महिला वर्गहरू, द्वन्द्वपीडित महिला पुरुषहरूलाई कर सम्बन्धि पुर्ण रूपमा जानकारी गराउन र हामीले तिरेको कर सही ठाउमा गएर प्रयोग हवस र हामीले पनि कर तिरेका रहेछौ भन्ने कुराको महशुस गराउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हो । विभिन्न नारा जुलुसका साथ म कर दाता हु, करको चर्चा घर घरमा गरौ, बालबालिका तथा महिला सुरक्षाका लागि, बाल श्रम शोषण अन्त्यका लागि, सामुदायिक शिक्षाका लागि लगानी बृद्धि गर्न । युवा सञ्जालले घोराहीको उमेश मार्ग चोकवाट सुरु भई बजार परिक्रमा गरी घोराहीको तुलसीपुर चोकमा पुगि कोण सभामा परिणत भएको थियो ।

कृयापलाप नं. २: जिल्ला स्तरीय कार्यक्रमको जानकारी गोष्ठी ।

यो **Action Aid** र **SEED** संस्थाको संयुक्त साभेदारीमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमको कृयाकलाप गर्नुको मुख्य उद्देश्य भनेको जिल्लामा रहेका सम्बन्धित स्थानिय निकायका सरकारी कार्यालयका प्रतिनिधि, नागरिक समाज, पत्रकार, समाजसेवी र संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूको विचमा कार्यक्रमको विषयमा प्रारम्भिक अन्तरक्रिया परामर्श र कार्यक्रमको वारेमा जानकारी तथा आवश्यक सहयोग र सहकार्य गरी सञ्चालन हुने कार्यक्रमलाई सबैतर्फैवाट पूर्णरूपमा सफल बनाउनु हो । सो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु भन्दा पहिले सम्बन्धित स्थानिय निकायका सरकारी कार्यालयहरूसंग भेटघाट, छलफल र पत्रचार

गरि कार्यक्रमको समय स्थान र मिति तय गरी कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो । उक्त जिल्ला स्तरीय कार्यक्रम तुलसीपुर नगरपालिकामा सञ्चालन भएको थियो । सो कार्यक्रममा २० जनाको सकृय सहभागिता रहेको थियो ।

कृयापलाप नं. ३: भूमि सम्बन्धि जिल्ला स्तरीय सरोकार वाला र अधिकार वाला संग अन्तरकृया कार्यक्रम ।

भूमिमा महिलाको स्वामित्व स्थापित गर्ने मुख्य उद्देश्यका साथ जिल्ला भूमि अधिकार मंच संगको विशेष समन्वयमा कार्यक्रमको आयोजनामा कार्यक्रम भएको थियो । उपस्थित सहभागिहरुबाट महिलाहरुको भूमि माथिको स्वामित्वमा केन्द्रित भई विगत देखि वर्तमान सम्मको अवस्था के कस्तो छ भन्ने बारेमा प्रस्तुत भएको थियो । छलफलमा आएको विषयवस्तुमा अन्तरक्रियात्मक छलफल भएको थियो । कार्यक्रममा जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, जिल्ला भूमि सुधार कार्यालय, जिल्ला महिला तथा बालबालिका कार्यालय र जिल्ला मालपोत कार्यालय संग समन्वय र सहकार्य गरिएको थियो । कार्यक्रममा जिल्ला विकास कार्यालय , जिल्ला मालपोत कार्यालय, जन स्वास्थ्य, भूमि सुधार कार्यालय, महिला तथा बाल बालिका कार्यालय, जिल्ला तथ्यांक कार्यालय र सहकारी डिभिजन लगाएतका उपस्थिति रहेको कार्यक्रममा सहभागिहरुले भूमिमा महिला सहभागिता स्थापित गर्नमा जोड दिएका थिए । त्यस कार्यक्रममा महिला र पुरुष गरी जम्मा २५ जनाको सहभागी रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं. ४: गाविस स्तरीय भूमि सम्बन्धि सरोकार वाला र अधिकार वाला संग समन्वय बैठक कार्यक्रम

एक्सन एड नेपाल र समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्थाको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत भूमि माथि महिलाको स्वामित्व बढाउन, उनीहरुलाई शशक्त बनाउन, आर्थिकमा सुधार ल्याउन, उन्नतीतर्फ अगाडि बढाउन उद्देश्यले यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हो । गाविसमा जग्गा किन बेचको सिफारिस गर्न आउदा गाविस समाज परिचालकले त्यस्तो व्यक्तिलाई परामर्श गरेर संयुक्त लालपुर्जा हुनु पर्छ भन्ने कुराको निर्णय भएको थियो । भूमि माथि महिला स्वामित्व बढाउनका लागि संघ संस्था, महिला अधिकार मञ्च, महिला सञ्जाल, समुदायमा र भूमि अधिकार मञ्च संग समन्वय गरी कार्यक्रम गर्ने भनेर निर्णय भएको थियो । हाल तिन महिना भित्रमा पाच गाविसका ५० जनाको संयुक्त लालपुर्जा बनाउने भनेर निर्णय गरिएको छ । जुन कार्यक्रममा ५ गाविसका महिला अधिकार मञ्च, महिला सञ्जाल, गाविस समाज परिचालक र भूमि अधिकार मञ्चका प्रतिनिधिलाई गरी जम्मा १५ जनालाई सहभागी गराइएको थियो ।

कृयाकलाप नं. ५: गाविस स्तरीय भूमि सम्बन्धि सरोकार वाला र अधिकार वाला संग अन्तरकृया कार्यक्रम ।

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत भूमि माथि महिलाको संयुक्त लाल पुर्जा कार्यक्रम सीड संस्थाको कार्यालयमा सम्पन्न भयो । उक्त कार्यक्रममा निति नियम अनुसार महिलाको भूमिमा हक अधिकार, संयुक्त लालपुर्जा सम्बन्धि, सावित गा.वि.स.हरु उरहरी, फुलवारी, गोलटाकुरी, मानपुर र ढिकपुरमा संयुक्त लालपुर्जाको संख्या कति पुग्यो, मालपोत कार्यालयले कुन कुन विषयमा महिलाहरुलाई शसक्त बनाउने, भूमि सुधार कार्यालयको भूमिका के रहने, गा.वि.स.को भूमिका के रहने , महिला अधिकारको भूमिका के रहने र महिला सञ्जालको भूमिका के रहने भन्ने विषयमा छलफल भएको थियो । कार्यक्रमको शहजीकरण गद्दुलाल चौधरीले गर्नु भएको थियो । कार्यक्रममा महिला ७ जना पुरुष ६ गरी जम्मा १३ जनाको उपस्थिति रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं.६: भूमी र सम्पत्ती माथि महिलाहरुको स्वामीत्वको लागि संयुक्त लालपूजा सम्बन्धि अन्तरक्रिया र संयुक्त लालपुर्जाको प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम

संयुक्त लालपुर्जा सम्बन्धि अन्तरकृया कार्यक्रम मिति ३० जनवरी २०१७ मा सम्पन्न भयो । ढिकपुर गाविस सचिव मधुसुधन बस्नेतको प्रमुख अतिथिमा सम्पन्न कार्यक्रममा ५ गाविसका गाविस सचिव, महिला अधिकार मञ्चका अध्यक्ष, महिला सञ्जालका प्रतिनिधिहरु, कर्मचारी गरी जम्मा १९ जनाको उपस्थिति रहेको थियो । सहभागीहरुले महिलालाई भूमिमाथि स्वामित्व बढाउने कुरामा जोड दिएका थिए । गाविस सचिवहरुले भूमिमाथि महिलाको संयुक्त लालपुर्जा बनाउन यो अभियान जोरदार संग गाविस गाविसमा लाग्नुपर्ने र हामीबाट जे जस्तो सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका थिए । यो कार्यक्रम गाउँ गाउँमा लग्दा संयुक्त लालपुर्जा जोडी भनभन बढ्दै जाने कुरामा जोड दिएका थिए ।

कृयाकलाप नं. ७: नमुना कृषि विकास र बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम

नमुना कृषि विकास तरकारी खेतको लागि मिति २०१७ अप्रेल महिनाको १५ तारिकमा तुलसीपुर उपमहा नगर पालिका ११ मोतिपुरका किसानलाई छनोट गरियो । तरकारी खेति व्यक्तिगत गर्ने भएका छन । सामुहिक तरकारी खेति गर्दा भन्निटिलो हुने भएकाले व्यक्तिगत तरकारी खेति गर्न थालेका हुन । त्यस किसानहरूलाई बिउबिजन बितरण, जग्गा नभएको किसानका लागि ५ कठ्ठा जग्गा लिजमा लिइयो । अरु बांकी किसानहरूले आफ्नो जग्गामा तरकारी खेति गरेका छन । किसानहरूलाई ३ दिनको तालिमको प्राप्त गरिसकेकाछन । पम्प सेट, पाइप, टनेलको व्यवस्था गरिएको छ । अहिले दोस्रो लटमा बिउबिजन बितरण गरिएको छ । तरकारी खेतिमा बन्द गोभी, फुल गोभी, भिन्डी, भाटा, बोडी खेति गरेका छन ।

कृयाकलाप नं. ८: व्यवसायिक जीवीकोपार्जनको लागि भाग्य कृषि सहकारी संग समन्वय गरी घुन्तीकोष परिचालन सहयोग कार्यक्रम

समाजमा बातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत व्यवसायिकको लागि घुन्तीकोष परिचालन गर्नका लागि अति गरिव तथा जनजाति, दलित र अन्य महिलाहरूलाई छनोट गरीएको छ । त्यसपछि बोर्ड समिति र कर्मचारीहरूको बैठक बसी व्यवसायिकका लागि १० जना महिलाहरूलाई छनोट गरियो । पहिलो चरणमा २०७४ साल ०२ महिना १६ गतेका दिन व्यवसाय गर्नका लागि ४ जना महिलाहरूलाई रकम सहयोग गरियो । उनीहरूको आर्थिक र शैक्षिक अवस्थामा पहुँच पुगोस बालबालिकाले राम्रो संग पढ्न लेख्न, खान पाउन भन्ने उद्देश्यले व्यवसायमा सहयोग गरेको हो । दोस्रो चरणमा ६ जनालाई उनीहरूको आर्थिक, शैक्षिक अवस्थालाई सुधार गर्ने उद्देश्यले सहयोग गरेको हो ।

कृयाकलाप नं. ९ मौषमी तथा बेमौषमी तरकारी खेति तालिम कार्यक्रम

मिति २०७३ साल ४ देखि ६ गतेका दिन समाजमा बातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत मौषमी तथा बेमौषमी तालिम उरहरी गाविसको वाडा नं ८ मोतिपुरमा सम्पन्न भयो । उक्त तालिममा जिल्ला कृषि सेवा केन्द्रका प्रशिक्षक शंकर न्यौपानेले बिउ बिजन सुरक्षित कसरी राख्ने बिषयमा, बेमौषमीमा कस्तो खालको तरकारी रोप्ने, मौषमी कुन कुन खालको तरकारी रोप्ने, कुन बिउको प्रयोग गर्ने, आर्गनिक खेति गर्दा फिटनासक औषधी कुन कुन प्रयोग गर्ने, तरकारीमा फल लाग्यो भने कसरी टिप्ने, आर्गनिक खेतिको फाइदा बेफाइदा के के हुन्छ, थोपा सिचाईको बारेमा, नर्सरी कसरी बनाउने, बर्षा समयमा हिउदेयाममा नर्सरी कसरी बनाउने, कुन कुन समयमा थोपा सिचाई गर्ने, पलास्टिक थैलीमा बिउ राख्ने तरीका, माटो परिक्षण गर्ने तरीकाहरू, टमाटर खेति गर्दा भ्याग बनाउने तरीकाहरू, टमाटर रोप्दा कसरी गाड्ने, गोड मेल कसरि गर्ने, टनेल कसरी बनाउने, तरकारी खेति बिरुवामा मल राख्ने तरीका, कुन तरकारी खेति मिठो हुन्छ कुन तरकारी खेति मिठो हुदैन, मोटोलाई फाइदा गर्ने किराहरू के के हुन, माटोलाई फाइदा नगर्ने किरा के के हुन र कम्पोष्ट मलको बारेमा सहभागीहरूलाई सिकाउनु भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा महिला ११ जना पुरुष ८ जना गरी जम्मा १९ जनाको उपस्थिति रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं. १० कम्प्युटर मर्मत तालिम कार्यक्रम

मिति २०७४ साल ०१ महिना २६ गतेका दिन समाजमा बातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत कम्प्युटर मर्मत तालिमका लागि ब्रेनवयर कम्प्युटर इन्ट्रिच्युट छनोट गरीयो । सावितकै पांच गाविसका अति गरिव दलित, जनजाति महिला पुरुषहरूको प्राविधिक सिपको विकास गरि आर्थिक रुपमा शशक्त बनाउने उद्देश्यका साथ यस तालिमको आयोजना गरिएको हो । उक्त कम्प्युटर मर्मत तालिमबाट उनीहरूले कम्प्युटर मर्मत इन्ट्रिच्युटको व्यवस्थापन गरी रकम आय आर्जन गरी घरको आर्थिक अवस्थाको सुधार हुनुको साथै शसक्त हुने उद्देश्यले यो तालिम दिन थालेको हो ।

कृयाकलाप नं. ११ स्वास्थ्य चौकीको ब्रिथिन सेन्टरमा सामाग्री सहयोग ।

समाजमा बातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारी स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत स्वास्थ्य चौकीलाई सहयोग कार्यक्रम २०७४ साल ०३ महिना २३ गते सीड संस्थामा सम्पन्न भयो । उक्त कार्यक्रममा ५ वटा गाविसका ५ स्वास्थ्य चौकीको आवश्यकताहरूको अनुगमन गरेर स्वास्थ्य चौकीको सुत्केरी गराउने कुरामा महिलाहरूको संख्यामा वृद्धि हवस र सुत्केरीहरूले राम्रो सुविधा पाउन भन्ने हिसावले इन्चार्ज ज्युहरूलाई अफिसमा

निमन्त्रना गरी स्वास्थ्य चौकीको सुत्केरीहरूको व्यवस्थालाई मध्येनजर गरेर साधारण Orientation दिएर स्वास्थ्य चौकीलाई सुत्केरी बेड, सुत्केरी सामाग्री चिसो गराउने एउटालाई ९० लि.को फ्रिज र अर्को स्वास्थ्य चौकीलाई बच्चा सुताउने बेड र सुत्केरी सामाग्री तताउने भत्ते चुलो बितरण गरियो ।

कृयाकलाप नं. १२ नेतृत्व बिकास तालिम ३ दिने ।

एक्सन एड नेपाल र समाजमा वातावरणीय शिक्षाको बिकास (सीड) संस्थाको संयुक्त साभेदारीमा नेतृत्व बिकास तालिम मिति २०७३ साल १२ महिना १ देखि ३ गते सम्म सीड संस्थाको तालिम हलमा सम्पन्न भयो । उक्त तालिममा महिला अधिकार, महिला हिंसा, स्व-नेतृत्व, नेतृत्व, नेतृत्व बिकास, नेतृत्वका प्रकारहरू, नेतृत्व शैली, अबस्था अनुसार असल नेतृत्व शैली, नेतृत्व बिकासका चरणहरू, नेतृत्व बिकासका बिशेषताहरू, बक्तित्वकला, संचार, संचार बोल्ने सीप र संचारका प्रकारहरूको बिषयमा सीड संस्थाका अध्यक्ष श्री भागीराम चौधरी र गहुलाल चौधरीले तालिमको शहजीकरण गर्नु भएको थियो । उक्त तालिममा ३४ जना महिलाहरूको सकृय रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं. १३ गाविस स्तरीय बिद्यालयमा गठित बाल क्लबका छात्र, छात्राहरूलाई वाल अधिकार सम्बन्धि तालिम

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको बिकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत बाल अधिकार तालिम सत्कार लजमा सम्पन्न भयो । उक्त कार्यक्रममा गोलटाकुरी, फुलबारी, उरहरी, मानपुर र ठिकपुर गाविसका ११ वटा प्रा.वि. बिद्यालयका ५५ जना बालबालिका सहभागी रहेका थिए । जुन कार्यक्रममा प्रशिक्षक सीड संस्थाका अध्यक्ष भागीराम चौधरी र कार्यक्रम अधिकृत अनिता पोखरेलले बाल अधिकार, बाल संगठन, बाल संगठनका उदेश्यहरू, जिवनोपयोगी सीपहरू, जिवनोपयोगी सपिका बिशेषता, बाल संरक्षण, हिंसा, दूर्ब्यवहार, शोषण, बेवास्ता, यस्का समाधानका उपायहरू, बालबालिका माथि हुने दूर्ब्यवहार, बाल बिवाह रोकथाम गर्न बाल क्लबका भुमिका, बाल बिवाहाका नकारात्मक असरहरू, घरेलु हिंसा र घरेलु हिंसा कम गर्न बाल क्लबको भुमिकाको बारेमा स्पस्ट जानकारी गराउनु भएको थियो । जुन कार्यक्रममा छात्रा ३५ र छात्र २८ गरी जम्मा ६३ जनाको सहभागी रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं. १४ बाल बिकास लाई शिक्षण सिकाई सामाग्री सहयोग:

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको बिकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत बालबालिकाको लागि बाल शिक्षण सामाग्री नभएको अबस्थामा बितरण गरिएको हो । बाल बिकास लाई शिक्षण सामाग्री सहयोग कार्यक्रममा शिक्षालाई गुणस्तरता बनाउन, बालबालिकाको क्षमता बिकास गर्न तथा विद्यालय सम्म बालबालिकाको पहुच पुर्याउन र निरन्तरता दिनको लागि १० विद्यालयमा शिक्षण सामाग्री सामाग्री बितरण गरिएको छ ।

कृयाकलाप नं. १५ वालकेन्द्रत शिक्षण सीकाइ तालिम

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको बिकास (सिड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय अधिकार कार्यक्रम अन्तर्गत तहगत शिक्षण सिकाई तालिममा सीड संस्थाको कार्यक्षेत्रका ५ गा.वि.सका शिक्षकहरूको तालिम अप्रिल ९ देखि १३ सम्म बाल केन्द्रत तहगत शिक्षण सिकाइ तालिम सम्पन्न भयो । कार्यक्रम ५ दिन सम्म चलेको थियो । कार्यक्रम मा प्रशिक्षकहरू वि.नि. नारायण पौडेल, स्रोत ब्यक्तिहरू कबिराज डांगी र मुकुन्द रिजाल रहन भएको थियो । विद्यालयका वालबालिकाको शैक्षिक स्तरमा सुधार गर्नका लागि गरिएको उक्त कार्यक्रममा प्रा.वि. तहका शिक्षण विधिहरू, वालमैत्रि तथा वालकेन्द्रत शिक्षण विधि, वाल अधिकार, कक्षा व्यवस्थापन, बसाइ व्यवस्थापन, समूह बसाइ, वालबालिकालाई गरिने ब्यवहार (वाल मनोबिज्ञान), शैक्षिक सामाग्री निर्माण, कक्षा शिक्षणका बिशेता, कक्षा शिक्षणका फाइदा र बेफाइदा, भाषा शिक्षण अंग्रेजी नेपाली, गणित तथा विज्ञान शिक्षण, वालबालिकालाई दिइने सजाय र त्यसका विकल्पहरू, सहभागिवाट शिक्षण (भाषा), सृजनात्मक सोच सहभागि वाट शिक्षण, विज्ञान गणित, समावेशि शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरू, घटना अध्यन जस्ता विषयहरूमा छलफल गरिएको थियो । तालिममा शिक्षकहरूलाई शिक्षण कार्यमा थप मनोबल वृद्धि गरेको, ICT शिक्षणको धारणा अत्यन्तै राम्रो भएको आभाधारभूत काशिपुरका का प्र.अ. विनोद डांगीले बताउनुभयो ।

कृयाकलाप नं. १६ सामुदायिक विद्यालय र निजी विद्यालयका शिक्षकहरु विच शिक्षण सिकाइ सम्बन्धि १ दिने गोष्ठी ।

समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्था र एक्सन एड नेपालको संयुक्त साभेदारीमा स्थानिय महिला अधिकार कार्यक्रम अन्तरगत निजि र सामुदायिक विद्यालय विच अन्तरकृया कार्यक्रम अन्तरगत मा.वि. श्रोत केन्द्र उरहरीमा सम्पन्न भयो । कार्यक्रम संयोजक गहुलाल चौधरीले कार्यक्रमको औचित्य माथि प्रष्ट पार्नु भएको थियो । प्रशिक्षक द्वय मुकुन्द रिजाल र कविराज डांगीले PABSON / NPABSON / DEO को सम्बन्ध, शिक्षक तालिमको अवस्था सामुदायिक र संस्थागत, भौतिक पूर्वाधार संस्थागत र सामुदायिक, सरसफाई, खाने पानी, खेल मैदानको अवस्था, विद्यालय व्यवस्थापन, शैक्षिक व्यवस्थापन, शिक्षण शुल्क, विद्यालय प्रशासन, बाल क्लब गठन, गुनासो व्यवस्थापन समिति, एक अर्काबाट सिक्नु पर्ने कुराहरु, शिक्षण सामाग्रीको निर्माण तथा प्रयोग, शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका लागि वि.व्य.स. र शि.अ.स.को भुमिकाको बारेमा र निजि विद्यालयका शिक्षकहरुले सिक्नु पर्ने कुराहरु कार्यविधि, छात्र छात्राले पाउने छात्रवृत्तिको बारेमा, बाल मैत्री शिक्षणका बारेमा र सामुदायिक विद्यालयले सिक्नु पर्ने कुराहरु:- निजि विद्यालयहरुले बोर्डर्स राखने कुराहरु, पोशाकका कुराहरु, खाजा र पिउने पानीका कुराहरु, विद्यार्थीको नतिजा प्रकाशन र विद्यार्थीको कुरा सुन्ने कुराहरु सिक्नु पर्नेमा विशेष जोड दिएका थिए । उक्त कार्यक्रममा महिला ५ जना र पुरुष २० जना गरी जम्मा २५ जनाको सहभागी रहेको थियो ।

कृयाकलाप नं. १७ बालमैत्री विद्यालय बनाउन आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मतमा सहयोग ।

कार्य क्षेत्रका विद्यालयलाई अनुगमन गर्दा ५ वटा गाविसमा मा.वि. अम्वापुर, आधारभुत विद्यालय बांकीबेटारपुर, आधारभुत विद्यालय कटाहा, सरस्वती प्रा.वि. मज्गाउ र प्रा.वि. मकुन्डाडा विद्यालय छनोट गरियो । यी विद्यालयहरुमा बाल बालिकाहरुलाई गुणस्तरीय अध्ययन गराइने, बाल मैत्री शिक्षण सिकाई, विद्यालयको वातावरण राम्रो भएको, शिक्षक शिक्षिकाहरु सकृय, वि.व्य.स. र शि.अ. स. सकृय भएको तर बाल बालिकाको लागि खाने पानी व्यवस्थित नभएको र शौचालय बाल मैत्री भएको तर पानी ट्यांकी नभर शौचलयमा पानी नभएको अवस्थामा सीड संस्थाले खाने पानीको लागि ट्यांकी र बालबालिकाको उमेर अनुसारको साना, ठुला धारा निर्माण गरिदिएको छ । शौचालयको लागि ट्यांकी स्थापना गरी छात्र, छात्राको लागि शौचालयमा पानीको व्यवस्था गरि दिएको छ । हाल आएर खाने पानी र शौचलयको व्यवस्था राम्रो भएको बालबालिकाहरु, प्र.अ.हरुले बताएका छन ।

गुणात्मक र संख्यात्मक उपलब्धिहरु

- एक्सन एड अन्तराष्ट्रिय नेपाल र समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सिड) संस्थाको सन:२०१७ को लागि स्विकृती कार्यक्रम बारे जिल्ला स्तरमै जानकारी भयो ।
- पाच गाविसका सचिव र महिला अधिकार अध्यक्षहरुले ५५ जोडी लालपुर्जा बनाउन प्रतिबद्धता गरे ।
- पाच गाविसका महिलाहरुले ८० जनाले संयुक्त लालपुर्जा बनाउन सफल भएका छन । सहभागीहरुले भूमि अधिकार तथा भूमि नितिनियम सम्बन्धि जानकारी पाए ।
- कार्यक्षेत्रका १० जना गरिब तथा विपन्न वर्गका महिला तथा पुरुषहरुलाई किराना पसल, मासु पसल, बंगुर पालन, कुखुरापालन व्यवसायलाई व्यवसायिक रुपमा सञ्चालन गरी आम्दानी गर्न थालेका छन ।
- विभिन्न कुलत, दुर्व्यसनी तथा बाल विवाह न्यूनिकरणका लागि अभियान तथा प्रचाप्रसार गर्नसक्ने भएका छन ।
- बालबालिकाहरु रमाइलो वातावरणमा खेल खेलेर पठनपाठन गर्न सफल भएका छन ।
- ECD कक्षामा स्थानिय श्रोत सामाग्रीहरुको प्रयोग भई शिक्षण सिकाई कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको छ ।

सरोकारवाला र अधिकारवालाको प्रत्यक्ष भनाई

- भूमि माथि महिलाको स्वामित्व विषयमा महिलाहरुलाई बराबर सम्पत्ति गरिदिंदा सम्पत्ति लिएर अर्काको घर जाने गर्दछन । छोरीलाई घर देखि टाढा पठाउदा केही हून्छकी भन्ने शंका लाग्ने गर्दछ । तर छोरालाई त्यति शंका लाग्दैन भन्ने कुरा आएको थियो । (जिल्ला शिक्षा कार्यालय)

- २०७२/०७३ मा दाङ जिल्लाको ग्रामिण क्षेत्रमा महिलाको नाममा लालपुर्जा भएको संख्या २०९८ जना र शहरी क्षेत्रमा ५९०९ जना गरी जम्मा ८००७ जना छन् । २०७३/०७४ मा महिलाको लालपुर्जा २६६० जनाले प्राप्त गरेका छन् । संयुक्त लालपुर्जा मसिर महिना सम्म जम्मा ७०७२ जनाले लालपुर्जा प्राप्त गरेका छन् । अवको दिनमा महिलाले जग्गा माथि हक पाउनलाई अग्रसर गराउदै भूमि माथि महिलाको स्वामित्व बढाउनु पर्दछ । (जिल्ला मालपोत कार्यालय)
- कार्यक्षेत्रबाट संयुक्त लालपुर्जाको लागि एकै पटक ५० देखि ६० जना मालपोत कार्यालयमा ल्याएमा लालपुर्जा एकै दिनमा पुरा गरिदिन्छु । (मालपोत कार्यालयका प्रमुख श्री लालमणि ओझा)
- महिलाको श्रीमानको मृत्यु पश्चात मोहियानीको जग्गा महिलाको नाममा दर्ता हुँदैन । भूमि माथि महिलाको स्वामित्व अगाडि बढाउनु पर्छ । त्यसैले मोहियानी हक, संयुक्त लालपुर्जा र महिलाको नाममा लालपुर्जा यी सबै महिलाले पाउनु पर्छ भन्ने कुरा आएको थियो । (जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च र जिल्ला भूमि सुधार कार्यालय)

(ग) स्थानीय महिला तथा बालबालिकाको आर्थिक सशक्तिकरणद्वारा दिगो जिविकोपार्जन कार्यक्रम”

परियोजनाको परिचय तथा पृष्ठभूमि:

यस समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास (सीड) संस्थाले आफ्नो स्थापनाकाल देखि ग्रामिण सामुदायिक विकास, शिक्षा, गुणस्तरीय स्वास्थ्य, सीप विकास र महिला तथा बाल बालिकाहरूको अधिकार र दिगो जीविकोपार्जनको साथ साथै महिला तथा बालबालिकाहरूको सवाललाई सम्बोधन गर्नका निम्ति स्थानिय निकायलाई जवाफदेहि बनाउनका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आईरहेको छ । सो कार्यक्रम गर्ने सिलसिलामा महिला तथा बाल बालिकाहरूको समुह, संगठन, क्लब र महिला सहकारी सदस्यहरूको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण गर्दै महिला तथा बालबालिकाहरूको समूह संगठनलाई बलियो बनाउने उद्देश्यका साथ यस **Drei Konigs Aktion** (ड्रेइ कोनिकस् एक्सन) **Austria** र **SEED** संस्थाको संयुक्त साभेदारीमा संचालित स्थानीय महिला तथा बालबालिकाको आर्थिक सशक्तिकरणको लागि दिगो जीविकोपार्जन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । यस कार्यक्रम मार्फत स्थानिय स्तरका गरिब, विपन्न, तथा पछाडि परेका बालबालिका, महिला, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक, विपन्न वर्गहरूको आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि आयमुलक तथा सचेतीकरणको माध्ययम वाट समुदायलाई आत्मनिर्भताका लागि अग्रसर बनाउदै आईरहेको छ ।

कार्यक्षेत्रमा बसोबास गर्ने तथा पछाडि पारिएका वर्गहरूको आर्थिक तथा सामाजिक शशक्तिकरणका लागि सिपमुलक तथा क्षमता विकास सम्बन्धि तालिमको माध्ययक द्वारा सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा शशक्त बनाउदै घुम्तिकोष परिचालन अमार्फत व्यवसायिकरण गर्दै आईरहेको छ । जसको माध्यम द्वारा आर्थि तथा सामाजिक रुपमा शशक्त भई स्थानिय तहका विभिन्न संरचनाहरूमा प्रतिनिधित्वका साथै स्थानिय स्रोत साधानहरू परिचालन गर्नमा समेत सक्षम हुदै आएका छन् । स्थानिय स्तरमा रहेका संयन्त्रहरूको सेवा प्रवाहालाई प्रभावकारी तथा गुणस्तरिय बनाउनको लागि नियमित रुपमा अनुगन तथा छलफल गर्दै आईरहेका छन् । महिला माथि हुने विभिन्न किसीमको हिंशाहरूको न्यूनिकरण गर्नका लागि महिला अधिकार मंच तथा महिला अधिकारकर्मिहरूको निर्माण भई सो सम्बन्धि वकालत पैरवी तथा नागरिकहरूलाई सचेतीकरण गर्ने कार्यका लागि महिला संगठन परिचालनमा यस परियोजनाले महत्वपूर्ण भुमिका निर्वाह गरेको छ ।

कार्यक्रमको उद्देश्य :

- सामाजिक, आर्थिक शैक्षिक तथा गरिवीका कारणवाट पछाडि पारिएका महिला बालबालिकाहरूलाई सचेतिकरण गर्दै सशक्तिकरण र व्यवसायिक आत्मनिर्भताका लागि सहयोग गर्ने ।
- छरिएर रहेको स-सानो वित्तलाई महिला समूहको माध्यमबाट बचत गर्दै सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा सुधार ल्याउने ।
- दिगो सहकारी व्यवस्थापनको लागि शेयँर सदस्यहरूलाई व्यवसायिक तालिम प्रदान गर्ने र उत्पादित वस्तुको उचित बजार व्यवस्थापन गर्नमा सहयोग गर्ने ।
- स्थानिय तहका विभिन्न संरचनाहरूमा अधिकारवाल वर्गहरूको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्दै स्थानिय स्रोतसाधनहरूको खोजि र परिचालन गर्नमा सहयोग गर्ने ।

कार्यक्षेत्र : गोल्डाकुरी, फूलबारी, उरहरी, टरिगाउँ, मानपुर र ढिकपुर गाविस

कार्यक्रमको लक्ष्य:

महिला तथा बालबालिकाहरुको अधिकार स्थापित गर्नका लागि ग्रामिण समुदायमा वसोवास गर्ने गरिब तथा विपन्न वर्गका नागरिकहरुको सामाजिक, आर्थिक र शैक्षिक अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि सहकारीको माध्यमबाट व्यवसायिकरणमा जोड दिने ।

परियोजना द्वारा सञ्चालित क्रियाकलाप

- महिला अधिकार मंचका पदाधिकारिलाई नेतृत्व विकास तालिम ।
- गाविस स्तरीय सहभागितामूलक योजना तर्जुमा कार्यक्रम ।
- सहकारीका कार्य समितिहरुलाई क्षमता विकास तालिम ।
- व्यावसायिक घुम्तीकोष परिचालन ।
- गाविस स्तरीय बाल सञ्जाललाई नेतृत्व विकास तालिम ।
- गाविस स्तरीय महिला संजाललाई शशक्तिकरण तालिम
- नेपालको संविधान २०७२ मा महिलाको मौलिक हक सम्बन्धि अभिमुखिकरण
- घरेलु हिंसा तथा लैङ्गिक समानता सम्बन्धि अभिमुखिकरण
- स्थानिय पौराणिक सिप संरक्षणका लागि धकिया तथा गुन्द्रि बुनाई तालिम
- गरिब तथा विपन्न परिवारका बालबालिकालाई स्टेशनरी सहयोग कार्यक्रम
- सामाजिक परिक्षण कार्यक्रम

कार्यक्रम वाट प्रत्यक्ष लाभान्वित संख्या :

बलित		जनजाती		अन्य		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
३६	२	१३३	३८	१२४	४१	३७४

क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा अपनाएका विधि र प्रकृयाहरु :

यस परियोजना अन्तर्गत गरिब तथा पछाडि परिएका महिलाहरुको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडि पारिएका वर्गहरुको पहिचान गरि नियमित रुपमा भेटघाट, छलफलको आधारमा आवश्यकता, सवाल तथा समस्याहरुको पहिचानको आधारमा लक्षित वर्गहरुको छनौट गरि कार्यक्रमको कार्यन्वयन गरिएको छ । कार्यक्रमको कार्यन्वयनको क्रममा सहभागिहरुको आवश्यकता र चाहनाको आधारमा विषयवस्तुहरुको तयार गरि कार्यक्रम सञ्चालन कार्यमा निरन्तरता प्रदान गरिएको अवस्था थियो । सञ्चालित क्रियाकलापहरुलाई दिगो तथा प्रभावकारी बनाउनको लागि योजना तयार कार्यन्वयन प्रकृयालाई अगाडि वढाउनको लागि सम्बन्धित कार्यक्रमका सहभागिहरुलाई जागरुक बनाउनमा सहयोग गरिएको थियो । साथै परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन गरिएका क्रियाकलापहरुलाई थप प्रभावकारी बनाउनको लागि स्थानिय निकायहरुसंगको समन्वय र सहकार्यमा जोड दिईएको थियो । कार्यक्षेत्रमा वसोवास गर्ने अति विपन्न महिलाहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि उनीहरुको सिप र दक्षताको मापनको आधारमा विभिन्न व्यवसाय सञ्चालनका लागि घुम्टिकोष परिचालनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो ।

असल अभ्यास

- घुम्टिकोष परिचालनको माध्यम वाट १५ जना महिलाहरु व्यवसायिक रुपमा बाख्रा पालन, र किराना पसल व्यवसाय संचालन गरि उनीहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार आएको छ ।

- कार्यक्षेत्रका ४४ जना थारु महिलाहरु धकिया बुनाई तालिम प्राप्त गरि धकिया बुनाई लाई निरन्तरता दिएका विक्रिवितरण गर्न सफल भएका छन् ।
- परियोजना अन्तर्गत सञ्चालित विभिन्न तालिम मार्फत कार्यक्षेत्रका १० जना महिला अधिकार कर्मि निर्माण भई महिला अधिकारको क्षेत्रमा वकालत गरिरहेको छन् ।

मापन गर्न सकिने वास्तविक उपलब्धि

- सहकारीका शेयर सदस्यहरु सहकारी शिक्षा को वारेमा जानकारी हासिल गरि सहकारी शिक्षासम्बन्धि प्रचारप्रसार गरिरहेका छन् ।
- समुदायका वेरोजगार यूवाहरुलाई मौसमि तथा वेमौसमि तालिम पश्चात सामुहिक र व्यक्तिगत रुपमा तरकारी खेती गरिरहेका छन् ।
- सहकारीका विपन्न तथा पिछडिएका महिला सदस्यहरुलाई घुम्तिकोष मार्फत बाखापालन, कुखुरापालन, तरकारी खेती लगायतका व्यवसाय सञ्चालन गरि जिविको पार्जनमा सुधार आएको छ ।
- महिलाहरुलाई नेतृत्व विकास तालिम पश्चात महिलाहरु स्थानिय निकायका विभिन्न संरचनाहरुमा पहुँच सहभागिताको लागि नेतृत्व गरिरहेका छन् ।
- थारुजातिको पौराणिक संस्कृति संरक्षणका लागि धकिया बुन्ने तालिम प्राप्त गरि जिविको पार्जनमा समेत सहयोग पुगेको छ ।

सिकाई

- समयको माग र आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा लक्षितवर्गहरु वढि लाभदायिक बनाउन सकिदोरहेछ ।
- समुदायको न्यूनतम आवश्यकता र माग लाई परिपुर्ती गर्दै स्थानिय स्रोत साधन परिचालनका लागि अधिकार वालाहरुलाई सक्षम बनाउन सकेमा दिगो र प्रभावकारी हुदोरहेछ ।
- गवि तथा विपन्न वर्गका नागरिकहरुलाई सिप विकासको माध्यम वाट व्यवसायिकरण गर्न सकेमा उनीहरुको आर्थिक अवस्थामा दिगो रुपमा सुधार ल्याउन सकिदो रहेछ ।

ख “सार्वजनिक वित्तिय व्यवस्थापन सुधार परियोजना” :

परिचय

समाजमा वातावरणिय शिक्षाको विकास सिड संस्था र सेसी नेपालको सहयोगमा सार्वजनिक वित्तिय व्यवस्थापन सुधार परियोजना अन्तर्ग स्थानिय निकायमा सामाजिक जवाफदेहिता प्रवर्द्धनका लागि गरिब तथा पछाडि पारिएका वर्ग एवं नागरिकहरुको हकहित र राज्यवाट अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका श्रोत साधनमा नागरिकहरुको सहभागिता, पहुँच र स्थानिय श्रोत परिचालन एवं वाँडफाँड र समान वितरण प्रकृत्यामा राज्यको सम्बन्धित निकायहरुसंग **Advocacy** र **Lobby** गर्दै आईरहेको छ । यसै सामाजिक कार्य गर्ने शिलशिलामा सीड संस्था र अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययन तथा सहयोगक केन्द्र (सेसी) नेपालको संयुक्त साभेदारीमा दाङ जिल्लाको साविक मानपुर, डुरुवा, गोल्टाकुरी, हेकुली, धनौरी, पञ्चकुले, पुरन्धारा, बाघमारे, शान्तिनगर र पवननगर गाउँ विकास समितिमा नेपालमा सामाजिक जवाफदेहिता सम्बन्धि कार्यक्रम (प्रान,२) अन्तर्गत सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन सुधार परियोजना सञ्चालन गरीएको हो ।

नेपाल सरकारद्वारा स्थानीय निकायमा विशेष गरी गा.वि.स.लाई प्रदान गर्ने अनुदान रकम राज्यको कार्यविधि र निर्देशिका २०६९ मा प्राबधान गरेको आधारमा लक्षितवर्गका समुह गरिब भन्दा गरिबवर्ग, आदिवासी जनजानती, महिला तथा बालबालिका, दलित, मुस्लिम, अपांगता, ज्येष्ठनारिक र पछाडि पारिएकावर्गहरुको आर्थिक तथा सामाजिक विकास एवं स्थानिय निकायमा अर्थपूर्ण सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्ने । स्थानिय निकायको योजना, बजेट र कार्यक्रमको सही सदुपयोग गर्न गराउनको लागि लक्षित समुदायको क्षमता विकास र जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ यो परियोजना सञ्चालन गरिएको हो ।

उद्देश्य :

लक्षित क्षेत्रको सार्वजनिक वित्तिय व्यवस्थापनमा सामाजिक जवाफदेहिता औजारहरूलाई बढवा दिएर पारदर्शिता, कुशलता, र समावेशिकारणको पैवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याउनु ।

कार्यक्षेत्र :

डुरुवा गाविस, मानपुर गाविस, पवननगर गाविस, हेकुली गाविस, गोल्टाकुरी गाविस, धनौरी गाविस, बाघमारे गाविस, पुरनधारा गाविस र पंचकुले गाविस रहेका छन् ।

सञ्चालित गतिविधिहरू

- गाविसलाई वार्षिक लेखा परिक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्न सहयोग ।
- नागरिक सचेतना केन्द्रको क्रियाशिलताका लागि अनुशिक्षण प्रादान गर्ने ।
- गरिब तथा लैङ्गिमुखि बजेट विप्लेषण
- वडा स्तरीय योजना निर्माण छलफल तथा सार्वजनिक सुनुवाई र सार्वजनिक लेखा परिक्षणमा सहजिकरण ।
- वडा नागरिक मंचलाई प्राविधिक सहयोग ।
- गाविस तथा वडा नागरिक मंचलाई वार्षिक योजना तर्जुमा बैठक आयोजना गर्न र संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालयको निर्देशिका अनुरूप दस्तावेजिकरण गर्न सहयोग ।
- गाविस/जिविस स्तरमा गुनासो सुनुवाई संरचनाको वर्तमान अवस्था र गुनासोहरूको विप्लेषण । गाविस स्तरमा एकल खाता कोष सम्बन्धि सूचनाहरूको विप्लेषण र प्रतिवेदन तयारी ।
- गाविस/जिविस स्तरमा गुनासो सुनुवाई संरचनाको अवस्था पहिचान र छलफल । एकल खाता कोष संग सम्बन्धित सूचना वारे छलफल ।
- लक्षित समुह छलफल । एकल खाता कोष संग सम्बन्धित चौमासिक प्रतिवेदन तयारी ।
- सार्वजनिक सुनुवाई ।
- गुनासो सुनुवाई संरचनाको पुनः समिक्षा । गुनासो संकलन तथा विप्लेषण

कार्यक्रम वाट प्रत्यक्ष लाभान्वीत संख्या :

इलित		जनजाती		अन्य		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
११८	१५१	३२०	४१५	३६४	४५१	१७१७

असल अभ्यास :

- नागरिक सचेतना केन्द्र संगको निरन्तर छलफल पश्चात स्थानिय स्तरमा रहेको समस्या तथा सवालको पहिहचान गर्न सक्षम भई योजना तर्जुमा प्रकृयालाई प्रभावकारी बनाउन र स्थानिय नियकयलाई जिम्मेवार बनाउनमा सक्षम र योजनाहरूको कार्यन्वयन प्रकृयालाई सहभागितामुल बनाउनमा सहयोगिको भुमिका निर्वाह गरेका छन् ।
- स्थानिय स्तरमा हुने योजना तर्जुमा प्रकृयालाई प्रभावकारी र सहभागितामुल बनाउन र पुवाएधार विकास तथा सामाजिक शशक्तिकरणका कार्य प्रकृमामा सार्वजनिक खरीद अनुगमन, सार्वजनिक परिक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई का कार्यहरूलाई प्रभावकारी बनाउन र सामाजिक जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्नमा वडा नागरिक मंच सक्षम भएका छन् ।
- स्थानिय निकायमा गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माण, गुनासो पेटिकाको स्थानि भई नागरिकहरू नागरि गुनासो र सुचनाको हकको विषयमा जागरुप भई स्थानिय निकायलाई नागरिक प्रति जिम्मेवार हुनमा सहयोग गरेका छन् ।

मापन गर्न सकिने वास्तविक उपलब्धि :

- १० वटा गाउँ विकास समितिको एकिकृत योजना निर्माण समितिका सदस्य एवं क्रियाशिल राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, वडा नागरिक मञ्चका संयोजकहरु र अन्य नागरिक सरोकारवालाहरुलाई अभिमुखिकरण पश्चात गाउँ बस्तीका योजना, कार्यक्रम र बजेट लक्षितवर्गहरुको तर्फबाट योजना बनाई कार्यान्वयन भएको छ ।
- आफ्नो गाउँ ठाउँको समस्या समाधानका लागि आफैँ एकजुट भएर डुरुवा गाविस वर्डा नं. ९ का नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागिहरुले ३ किलोमिटर गाउँको वाटो निर्माण गरेकाछन् ।
- १० वटै गाविसमा नागरिकहरुको गुनासो सुनुवाई व्यवस्थापन संयन्त्रले नागरिकहरुको लिखित तथा मौखिक गुनासाहरुको अभिलेख रेकर्ड राख्ने व्यवस्था मिलाएका छन् ।

सरोकारवाला तथा अधिकारवालाहरुको प्रत्येक्ष भनाई :

- महिलाले नेतृत्व लिएर गरेको काम प्रति पुरुषको कुरा काट्ने प्रवृत्ति छ । -उमा श्रेष्ठ नागरिक सचेतना केन्द्र संयोजक
- वार्षिक लेखा परिक्षण प्रतिवेदन गाउँ परिषदमा प्रस्तुत गरिन्छ । (राजेश कुमार गुप्ता धनौरी गाविस सचिव)
- योजनाको स्थलगत रुपमा खर्च सार्वजनिक गरिन्छ, त्यसैले लेखा परिक्षण प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिदैन । (ज्ञान बहादुर के.सी. गोल्टाकुरी गाविस सचिव)
- वडा स्तरमा योजनाको खर्च सार्वजनिक हुन्छ तर गाविसमा गरिएको छैन । (याम बहादुर के.सी. पुरनधारा गाविस सचिव)
- वडा नागरिक मञ्चको संयोजक वार्षिक रुपमा परिवर्तन नगरी दुई वर्षको अवधि राखेमा संयोजकहरु पूर्ण रुपमा सक्षम हुनेथिए र कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता आउने थियो । (माया चौधरी वडा नागरिक मञ्च संयोजक)
- महिलाहरुको कुराको सुनुवाई कम हुन्छ, त्यति वास्ता हुदैन । (द्रोपता परियार वडा नागरिक मञ्च संयोजक धनौरी गाविस)
- सबैको सहभागितामा गरिएको विकास नै दिगो विकासको आधार हो (खगेन्द्र शर्मा)
- स्थानिय स्तरमा सार्वजनिक सुनुवाई हुन्छ तर गाविसले गरेको छैन । (मोहलाल थापा पंचकुले गाविस)
- स्थानिय निकायहरुमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रलाई बलियो तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि गाविस स्तरमा गुनासो व्यवस्थापन समितीलाई सक्रिय बनाउनु पर्छ । (टोपेन्द्र थापा यूवा संजाल अध्यक्ष)
- गुनासोको सुनुवाई हुदैन गुनासो किन गर्ने । (कोमल के.सी. वडा नागरिक मञ्च संयोजक)

सिकाईहरु :

- कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु भन्दा पहिले स्थानिय निकायका सरोकारवालाहरुलाई परियोजनाको विषयमा अग्रिम जानकारी गराए पश्चात उनिहरुको परामर्श र सुझाव अनुसार काम गर्नमा सहयोग पुग्ने रहे छ ।
- स्थानिय निकायहरुको लागि श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि निर्देशिकामा प्राबधान भएका विषयवस्तुमा सम्बन्धित सेवाप्रदाय र सेवाग्राहीहरुको चेतना अभिवृद्धि र क्षमता विकास गर्न सकेमा स्थानिय निकायको काम कारवाही अगाडि बढाउन सजिलो हुने रहेछ ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयन र उपलब्धिमुलक बनाउनको लागि स्थानिय निकायलाई नै बढि जिम्मेवार बनाउदा प्रभावकारी हुदोरहेछ ।

(घ)“महिला आर्थिक शशक्तिकरण एवम सचेतीकरण कार्यक्रम”

परिचय :

यस समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकाश (सीड) संस्था दाङ्ग जिल्ला अन्तर्गत (टरिगाउँ, उरहरी, मानपुर, फुलवारी र गोलटाकुरी) गाविसमा नेपाल सरकारको नयाँ संविधान २०७२ मा महिलाको मौलिक हक अधिकारको व्यवस्था सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम, अन्तर गाविस स्तरीय महिला विभेद, घरेलु हिंसा, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि अन्तरक्रिया कार्यक्रम, सामाजिक कु-संस्कार, कु-प्रथा, अन्धविश्वास र लैङ्गिक विभेद न्यूनिकरण गर्नमा महिला पुरुष विच अनन्तरक्रिया कार्यक्रम र एक महिने थारु महिलाहरुको पौराणिक व्यवसायिक धकिया बुनाई तालिम संचालन गरिएको हो ।

जव सम्म महिला अधिकार, लैङ्गिक विभेद तथा घरेलु हिंसाबाट मुक्त हुँदैनन् तबसम्म समाज र राज्यमा महिलाहरूको अवस्थामा सुधार आउँन सक्दैन । जसका लागि नेपाल सरकार अन्तर्गत बनेका निति, एन कानून हरूको कार्यान्वयनका लागि ग्रामिण स्तरमा वसोवास गर्ने महिलाहरूको वास्तविक समस्या र नितिगत कुराहरूको विषयमा सचेतीकरण गर्दै सांगठनिक रुपमा बलियो बनाउने उद्देश्यका साथ यस तालिमको आयोजना गरिएको हो । यस तालिम मार्फत समाजमा र समुदायमा रहेका विभिन्न किसिमका जगडिएर रहेका सामाजिक समस्या समाधान गर्न र नितिगत कुराहरूको कार्यान्वयन गर्दै महिला माथि हुने विभिन्न किसिमका हिंशा न्यूनिकरण गर्नमा सहयोग पुगेको छ । जसको फलस्वरुप महिलाहरू आर्थिक, सामाजिक, राजनैती तथा नितिगत कुराहरूमा वकालत गर्दै विभिन्न किसिमका अभियान मार्फत महिला माथि हुने विभिन्न किसिमका हिंशा न्यूनिकरण गर्नमा सक्षम भएका छन ।

परियोजनाको उद्देश्य :

- महिला आर्थिक सशक्तिकरण र लैङ्गिक समानताको विकासमा अभिवृद्धि गरि लैङ्गिक हिंसा न्यूनिकरणको लागि समाजमा व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- नेपालको नयाँ संविधान २०७२ मा महिलाहरूको मौलिक हक सम्बन्धि व्यवस्था गरेको बारे जानकारी वनाउने ।
- गरिब थारु महिलाहरूको पौराणीक सीप र कलाको संरक्षण तथा संवर्द्धन गरी व्यवसायिक आर्थिक शशक्तिकरणमा जोड दिने ।

कार्यक्षेत्र :

टरिगाउँ, उरहरी, फुलवारी, गोलटाकुरी र मानपुर गाउँ विकास समिति

परियोजना द्वारा संचालित गतिविधि :

- नेपाल सरकारको नया संविधान २०७२ मा महिलाको मौलिक हक अधिकारको व्यवस्था सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम
- अन्तर गाविस स्तरीय महिला विभेद , घरेलु हिंशा, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि अन्तरक्रिया कार्यक्रम
- सामाजिक कु-संस्कार, कु-प्रथा , अन्धविश्वास र लैङ्गिक विभेद न्यूनिकरण गर्नमा महिला पुरुष विच अनतरक्रिया कार्यक्रम
- एक महिने थारु महिलाहरूको पौराणिक व्यवसायिक धकिया बुनाई तालिम

कार्यक्रम मार्फत प्रत्येक्ष लाभान्वीत संख्या :

बलित		जनजाती		अन्य		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
०	०	३०	५	२०	२	५७

असल अभ्यास :

ग्रामिन स्तरमा वसोवास गर्ने गरिब तथा विपन्न महिलाहरूको आर्थिक तथा सामाजिक शशक्तिकरणको माध्ययम द्वारा राज्यले व्यवस्था गरेको महिलाको अधिकारहरूको विषयमा जागरुप बनाई हिंशा विडित महिलाहरूको उत्थान तथा सिप विकास मार्फत महिलाहरूको आर्थिक अवस्थामा सुधार र सामाजिक रुपमा शशक्त बनाउनमा सहयोग पुगेको छ ।

मापन गर्न सकिने उपलब्धि :

- गरिब तथा पछाडिपारिएका महिला वर्गहरूलाई महिला माथि हुने घरेलु हिंसा, जातीय तथा लैङ्गिक विभेद र सामाजिक समावेशीकरणको विषयमा जानकारी प्राप्त गरि अन्य महिलाहरूलाई समेत जागरुक बनाउने काममा लागि परेकाछन् ।

- लोप भैरहेको थारु महिलाको पौराणीक सीप ढकिया बुनाई कार्यलाई संरक्षण तथा संवर्द्धन एवं प्रवर्द्धन गर्दै व्यवसायिक रुपमा कार्य सञ्चालन गर्नमा थारु महिला एकजुत भई विभिन्न प्रकारमा ढकिया बुन्नी आयआर्जनमा वृद्धि भएको छ ।

सरोकारवाला तथा अधिकारवालाहरुको प्रत्येक्ष भनाई

- महिला माथि हुने विभिन्न किसिमका लैङ्गिक विभेद तथा घरेलु हिंशा नियन्त्रणका लागि महिला पुरुष सबैलाई जागरुक बनाउन आवश्यक छ । (विष्णु गौतम महिला अधिकार मंच सदस्य)
- थारु जातिहरुको पौराणिक सिपलाई संरक्षण गर्दै व्यवसायिक रुपमा अगाडि वढाउनु पर्छ । (सुनिता चौधरी सहभागि)

सिकाई

- समयको माग र आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा लक्षितवर्गहरु वढि लाभदायिक बनाउन सकिदोरहेछ ।
- स्थानिय तथा स सानो स्रोतहरुबाट पनि महत्वपूर्ण सिप र ज्ञान सिकाउन सकिदोरहेछ ।

(ड) बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यविधि २०७० एवम अभिलेखिकरण सम्बन्धि अनुशिक्षण कार्यक्रम

१. कार्यक्रमको परिचय :

बालअधिकारका सवालहरुलाई स्थानिय शासन पद्धतिसंग आवद्ध गरि बालअधिकारका सम्बन्धमा भएका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय पद्धतीहरुलाई व्यवहारमा उतार्नका लागि २०६८ देखि बालमैत्री स्थानिय शासन राष्ट्रिय रणनीति कार्यन्वयनमा ल्याएको हो । सोहि अनुरूप प्रस्ताव गरिएका साविकका गाविसहरु बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा अनुरूप बालमैत्री घोषणाको प्रकृत्यामा रहनेका गाविसहरुमा समाजमा वातावरणीय शिक्षाको विकास सीड संस्थाको आयोजना र जिल्ला समन्वय समिती दाङको आर्थिक सहयोग तथा सम्बन्धित गाउपालिका तथा नगर पालिकाको समन्वयमा बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यविधि २०७० एवम अभिलेखिकरण सम्बन्धि अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हो । स्थानिय तहलाई बालमैत्री घोषणा गर्नका लागि सरोकारवाला क्रियाशिल बनाई प्रतिवद्धताका साथ प्रभावकारी रुपमा बालमैत्री कार्यक्रमलाई कार्यन्वयन गर्न र गराउनमा यस तालिमको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ ।

ग्रामिन क्षेत्रमा बसोवास गर्दै आएका बालबालिका, महिला, युवा, क्रियाशिल राजनितिक दल, समाजसेवी, बुद्धिजिवि, नागरिक समाज, शिक्षक, स्थानिय तहका प्रतिनिधि, सामुदायिक संघसंस्था लगायतको सहभागितामा सञ्चालन भएको तालिममा बालमैत्री स्थानिय शासनको परिचय, उद्देश्य, अवधारणा, अवस्था, सूचकहरु र बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणाका लागि आवश्यक पर्ने अन्य दस्तावेजिकरणको विषयमा छलफल गर्नमा यस तालिमले सहयोग पुगेको छ । बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणाका लागि पुरा गर्नुपर्ने सेवा प्रवाह सूचक २७ वटा, संस्थागत सूचक १२ र थप सूचक १३ गरि जम्मा ५२ वटा सूचकहरुको वर्तमान अवस्था, सूचक पुरा गर्नका लागि गरिएको प्रयास, सूचक पुरा गर्नका लागि ,जिम्मेवार रहेका निकायहरुसंगको समन्वय र सहकार्यमा पुरा भएका सूचकहरुको अभिलेखिकरण र स्थानिय निकायले बानाउनुपर्ने निति तथा कार्यविधिको विषयमा समिक्षा गर्न र बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा गर्नमा सरोकारवालाहरुलाई जिम्मेवार बनाउनमा यस तालिमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

२. कार्यक्रमको उद्देश्य :

- बालमैत्री स्थानिय शासन अबलम्बन गरेका गाउपालिकाहरुले यसका आवश्यक सूचना र सूचकहरुको अवस्था वारे सचेतना अभिवृद्धि गर्नमा सहयोग गर्ने ।
- बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यविधि २०७० मा भएको व्यवस्था वारे सम्बन्धित लक्षित वर्गहरुलाई जानकारी गराई कार्यन्वयन अनुगमन प्रकृत्या निर्धारण गर्नमा सहयोग गर्ने ।

- बालमैत्री स्थानिय शासन घोषणा सम्बन्धिका प्रमाणहरुको व्यवस्थित अभिलेखिकरण तथा दस्तवेजिकरण गरि आम नागरिकहरुमा प्रचार प्रसार गर्नमा टेवा पुऱ्याउने ।
- बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यलाई तिव्रता दिन स्थानिनय निकायहरुलाई मार्ग निर्देशन गर्ने ।

कार्यक्षेत्र :

दंगिशरण गाउँपालिका (साविक गोल्टाकुरी र श्रीगाउँ गाविस), शान्तिनगर गाउँपालिका (साविक बाघमारे गाविस) , घोराहि उपमहानगर पालिका (साविक रामपुर गाविस) , लमहि नगरपालिका (साविक सतवरिया गाविस) , राप्ति गाउँपालिका (साविक लालमटिया र सिसहनिया गाविस) र गढवा गाउँपालिका (साविक गंगापरस्पुर गाविस)

प्रत्यक्ष लाभान्वीत संख्या :

द्वलित		जनजाती		अन्य		जम्मा		जम्मा
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१९	२६	४९	९१	६७	१०३	१३५	२२०	३५५

क्रियाकलाप संचालन गर्दा अपनाएको विधि र प्रकृया :

कार्यक्षेत्रका सम्बन्धित गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय संगको समन्वय र सहकार्यमा कार्यक्रमको जानकारी पत्र सहित कार्यक्रम सञ्चालनको लागि मिति तय गरिएको थियो । तालिम सञ्चालनको समय तालिका अनुसार तालिमको प्रारम्भमा उपस्थित सहभागिहरुको नामदर्ता, स्वागत, आसनग्रहन, परिचय, अपेक्षा संकलन, समय तालिका र नितिनियम तयार गरि तालिम औपचारिक रुपमा सुरुवात गरिएको थियो । बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणाको परिचय, उद्देश्य, औचित्य , बालमैत्री स्थानिय शासनको लक्ष्य, बलअधिकार महासन्धि १९८९ मा गरिएको व्यवस्था, नेपालमा बालमैत्री स्थानिय शासनको थालनी र यसको वर्तमान अवस्था, बालमैत्री स्थानिय शासनको आवश्यकता, बालमैत्री स्थानिय शासनको अवधारण र औचित्य माथि प्रस्ट पारिएको थियो । बालमैत्री स्थानिय शासनका सूचक तथा अभिलेखिकरणको विषयमा सामुहिक रुपमा छलफल गर्दै बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणा कार्यविधि, अनुगमन, बालमैत्री स्थानिय शासनका तहगत खुदकिला, अवलम्बन पद्धती, प्रतिफल , लगानी योजना र बाल सहभागिताको विषयमा विष्टृत रुपमा छलफल गरि हालको अवस्थाको विषयमा समिक्षा गरिएको थियो । बालमैत्री स्थानिय शासनका प्रतिफलहरु, बालमैत्री सुचकहरुको अभिलेख, अभिलेख राख्ने तौरतरिका , बालमैत्री स्थानीय निकाय घोषणाको लागि आवश्यक पर्ने दस्तावेजिकरणहरु लगायतको विषयमा प्रस्तुतीकारण, व्याख्या, विप्लेषण गरिएको थियो । २०७४ चैत्र मसान्त सम्ममा स्थानिय निकायलाई बालमैत्री घोषणा गर्ने प्रतिवद्धता समेत जनाएका थिए ।

असल अभ्यास :

कार्यक्रम कार्यन्वय प्रक्रियामा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाका क्रियाशिल राजनितिक दलका प्रतिनिधि, वडा नागरिक मंच, नागरिक सचेतना केन्द्र, नागरिक समाज, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, स्वास्थ्य चौकी प्रतिनिधि, स्वयम सेवीका, गाविस प्रतिनिधि, बालमैत्री प्रवर्द्धन समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, विद्यालयका शिक्षक, बाल संजाल, महिला अधिकार मंच, समाजसेवी, बुद्धिजिवि तथा सामाजिक अगुवाहरुसंग बालमैत्री स्थानिय निकाय घोषणाको विषयमा प्रतिवद्धता सहित २०७४ चैत्र मसानत सम्म बालमैत्री घोषणा प्रकृयालाई अगागि बढाउनको लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको अगुवाईमा बालमैत्री कार्यदल निर्माण गरि घोषणा प्रकृयालाई अगाडि बढाउन प्रेरीत गरिएको थियो ।

मापन गर्नसकिने वास्तविक उपलब्धि :

- बालमैत्री स्थापनिय शासन र सूचकहरुको वारेमा जानकारी लिई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन अभिलेखिकरण प्रकृयालाई अगाडि बढाएका छन ।
- बालमैत्री स्थानिय शासन घोषणा प्रकृयाको वारेमा जानकारी बालमैत्री सुचक पुरा गर्नका लागि बालमैत्री संग सरोकार राख्ने निकायहरुसंगको सममन्वय र सहकार्यमा वृद्धि भएको छ ।

- बालमैत्री स्थानिय शासन घोषणाका लागि चाहिने अभिलेखको अभिलेखिकरण गरि दस्तावेजीकरण प्रकृत्यालाई अगाडि बढाएका छन ।

सरोकारवाला र अधिकारवालाको भनाई :

- व्यवहारमा परिपक्वता नहुदासम्म बालमैत्री घोषणा गर्न सकिदैन । **नन्दाराम के.सी.**
- बालबालिकाको सहभागितामा योजना निर्माण भई कार्यन्वयन गरिएको छ । **पारस खड्का गोल्टाकुरी बालसंजाल सल्लाहाकार**
- सुचकहरुको अवस्थाको विषयमा विद्यालय संग समन्वय गरिदैन । **डम्मर बहादुर वस्नेत शिक्षक**
- स्थानिय तहलाई बालमैत्री घोषणा गर्नका लागि दस्तावेजिकरण र सुचक पुरा गर्ने कामलाई संगसंगै लैजानु पर्छ । **भिष्म कुमार मल्ल कार्यकारी अधिकृत शान्तिनगर गाउपालिका**
- बाल संजालले बैठक वस्न खोजिरहेको छ तर गा.वि.स.ले समय दिएको छैन । **सुनिता बुढाथोकी बाल संजाल अध्यक्ष**
- सुचकहरु पुरा गरिएको छ अभिलेख राखिएको छैन त्यसैले घोषणा गर्नमा ढिलाई भएको हो । **ओम प्रकाश गुप्ता बालमैत्री कार्यदल सदस्य**
- अनुगमन र समिक्षा गर्न जरुरी रहेको छ , समिक्षा र अनुगमन विना बालमैत्री घोषणा गर्न सकिदैन । **तिलक बहादुर खड्का कार्यकारी अधिकृत राप्तिगाउपालिकासिकाई :**

धन्यवाद ।

प्रतिवेदक :

.....
(प्रकाश श्रेष्ठ)

सचिव

सीड संस्था तुलसीपुर, दाङ